

The Life of Celebration in Everyday Iranian's Life in the 1980s

Fatemeh Lotfi^{*}, Fardin Alikhah^{**}

Mohamad Amin Kanani^{***}, Abbas Varij Kazemi^{****}

Abstract

Like all other aspects of life, the practice of celebration in the 1980s was impacted and transformed by the 1979 revolution. The new establishment wiped out all kinds of celebration practices reminiscent of the Pahlavi regimes. Even familial celebrations were affected by the new revolutionary order, however they sustained and became one form of people's everyday resistance. This article aims to understand the experience of celebration in the everyday life of people during 1980s; Applying theoretical concepts of "everyday life," "creativity and resistance," and "cultural feelings", this research benefits from various methods of data gathering, such as collecting life narratives, reviewing archives, interviewing business owners in celebration's service sector, and collecting photos through social media. The results show that while the government actively tried to eliminate and alter popular festivals and impose particular kind of religious festivals, people found ways to celebrate in private spaces as they wished. The celebration practice in the first decade following the revolution can be defined with these features: "elimination, marginalization, and transformation of celebrations

* Ph.D. candidate of Philosophy, Department of social sciences, Faculty of Literature and Human Sciences, University of Guilan, Rasht, Iran (Corresponding Author), fa.lotfii@gmail.com

** Associate Professor, Department of social sciences, Faculty of Literature and Human Sciences, University of Guilan, Rasht, Iran, faralikhah@gmail.com

*** Associate Professor, Department of social sciences, Faculty of Literature and Human Sciences, University of Guilan, Rasht, Iran, kanani@guilan.ac.ir

**** Associate Professor, Department of social sciences, Institute of Social and Cultural Studies, Institute of Social and Cultural Studies, Ministry of Science, Tehran, Iran, Av3kazemi@gmail.com

Date received: 25/09/2023, Date of acceptance: 04/01/2025

which were influenced by politics," "monitoring and controlling celebrations in public and private spaces," "popular creativity and celebrations", "simplicity imposed on celebrations affected by the war economy," and finally, "an experience of contradictory feelings in celebrations".

Keywords: Everyday life, Celebration, Cultural Feelings, Creativity, Resistance.

Introduction

Like all other aspects of life, the practice of celebration in the 1980s was impacted and transformed by the 1979 revolution. The revolution sought a new system and structure, striving to eradicate the pre-revolutionary societal norms. The practice of celebrations, also altered by the revolutionary atmosphere. The revolutionary government aimed to infuse life with new meaning and shape by transforming celebratory practices. As a result, celebrations originating from ancient Iranian traditions were marginalized, while religious ceremonies were given prominence. Additionally, efforts were made to align the traditional and familial celebrations in accordance with the revolutionary values and new official order.

Nevertheless, traditional and popular celebrations persisted in new circumstances. As policies became more and more stringent, restricting music, and dance, these festivities found their way into private settings. Over time, people found innovative ways to maintain the spirit of joy alive in their celebratory practices despite restrictions on music and live performances. They managed to infuse their events with vibrancy and joy, transcending the constraints of rigidity and austerity in a creative ways.

Materials & Methods

This qualitative research benefited from a mixed methods approach. To investigate the significance of traditional weddings, the researcher conducted eight in-depth interviews with individuals who had celebrated their weddings during the 1980s and three more in-depth interviews with two musicians and a photographer as professions closely related to celebration practices. The data was enriched by analyzing content from following Instagram pages: "Dahe Shast, Dahe Haftad", "Ghadimestan", "Aroos Ghadimi" which included a total of 48 posts and 192 photos and videos depicted ceremonies from the 1980s. To understand the governmental perspective on celebrations and the stance of official institutions, archival materials such as speeches, images, and press articles were examined.

The aim of this article is to explore the experience of celebration in everyday life during the 1980s and to address this fundamental question: In what contexts can we contextualize the essence of celebration in this area?

Discussion & Result

The seemingly mundane world encompasses a vibrant array of experiences (Highmore, 2011). Despite being composed of elements of repetition, habits, and uniform routines that make life possible, everyday life is rich in creative and inventive experiences. Celebrations, as creative spaces in everyday life, simultaneously serve as realms of resistance and dynamism within the monotonous order of life. Celebrations also express collective emotions in everyday life. In this sense, celebrations can serve as a window to comprehend everyday life. In the study a compilation of the concepts of "Everyday life", "Creativity and Resistance" and "Cultural Feelings" from the theory of cultural studies was utilized.

Following the revolution, celebrations originated from pre-Islamic culture of Iran were sidelined and overlooked. The government aimed to strip traditional elements from the celebrations and realign them with religious and sacred spaces. Nonetheless, through creativity and dynamism, family celebrations persevered, retaining their vitality and adapting to a new context. While the dominant discourse emphasized abstention from extravagance, the trend toward simplicity in celebrations was more driven by the poor economy and the austerity of the wartime era than by a mere rejection of extravagance. The war, with all its miseries, had consumed the displaced people, depleting their resources and livelihoods. The collective emotional experience during the celebrations was varied and contradictory. People were experiencing a spectrum of emotions, with fear being the predominant one. The emotional range observed during the celebrations could be classified into categories including "apprehension over ceremonial mishaps," "subterranean pleasure," "shame of dancing and joy," "anguish from ostentation," "covert behavior," and "feelings of distrust."

Conclusion

During the eighties, through government intervention in manipulating celebratory spaces, a dualistic form of governmental vs popular celebration emerged. On one hand, the "dominant" type of celebration characterized by features like "eliminating and marginalizing traditional celebrations", "linking the celebration to religious and

sacred spaces", "simplicity and avoidance of embellishments", "being Halal and steering clear of sinful and frivolous atmospheres". On the other hand, the "popular" form of celebration thrived on aspects like innovative expressions in celebrations, the retention of essential celebratory components like music and dance, covert activities that took celebrations underground, and a communal sense of elation and engagement in the secular celebration.

in this decade, celebrations acted as small havens and conduits of resilience in life. They symbolized creativity and innovation in the face of prohibitions, rigidity, inflation, and a coupon-based economy. Through engaging in celebration, people crafted their own tailored moments alongside official calendar events and demonstrated resistance and diversity in their celebratory behaviors, refusing to conform to the dictates of the official culture. The celebratory experience of the sixties can be described by the following themes: "removing, marginalizing and capturing celebrations influenced by political affairs", "supervising on celebration and monitoring in public and private space", "popular creativity and celebrations", "simplicity enforced on celebration affected by economy of war" and finally "the experience of contradictory emotions in celebration".

Celebrations acted as both a means of enhanced governmental control and an escape from the societal apathy prevalent in a culture marked by extreme tendencies towards monotony, weariness, and dismissal of worldly affairs. While celebrations increasingly highlighted the mundane aspects of life, the government sought to sanctify them to a divine realm through manipulation. It could be argued that in the sixties, celebrations had become a battleground and a site of cultural struggle.

Bibliography

- Azadi, Avin. (2018, January 22). "Troubles of eating Iranian rice dish" .Hamshahri Newspaper, Derang Special Issue. [in Persian]
- Bayat, Asef. (2011). Life as politics: How ordinary people change the Middle East. Translated by Fatemeh Sadeghi. Amsterdam University. [in Persian]
- Corona24 Online Platform (2018/09/30), "Nostalgia of Seventies' Weddings".[in Persian]
- Jahangiri, Katayoun. (2020, December). ""Ghatare Masire 60, Documentary". Tiwall Website : <https://www.tiwall.com/p/ghatar60>
- Javadi Yeganeh, Mohammad Reza & Ghannbarian, Fatemeh. (2012). The Causes of Scarcity of Collective Memories of Iran-Iraq's War in Informal Gatherings in Tehran. Journal of Cultural Sociology, 3(2), 27-53. [in Persian]

193 Abstract

- Javanae Emrooz Magazine(1980), "If you want to get married, but in a completely Islamic style.", No. 687. [in Persian]
- Javanae Emrooz magazine (1980), "The Circle of Struggle Against Evils and Its Dynamic Actions" , issue 689. [in Persian]
- Javanane Emrooz Magazine (1980), "In Al-Javad Mosque, both Quran recitation and Islamic wedding take place", No. 688. [in Persian]
- ISNA News (2014, June 13), "Early 1360s and the hosting of midnight celebrations at the City Theater. Retrieved from isna.ir/x7CPvS. [in Persian]
- ISNA News (January 1, 2017), "Memories of Arsalan Kamkar, from using ID cards for vehicle transport to performing in the front lines," at the address isna.ir/xcYPQ7. [in Persian]
- Khomeini, Ruhollah. (1989). *Sahifeh-ye Imam* (Vol. 15 & 17). Tehran: Institute for Compilation and Publication of the Works of Imam Khomeini. [in Persian]
- Zokayi, Mohammad Saeed (2019). *Emotions in Iranian society and culture*. Tehran: Agah. [in Persian]
- Rahimian, Mohammad Hossein (1991). *In the shadow of the sun; memories and notes of the life of Imam Khomeini*. Qom: Cultural Institute of Islamic Guards. [in Persian]
- Ruh al-Amini, Mahmoud (1997). *Rituals and ancient celebrations in Iran today*. Tehran: Agah Publications. [in Persian]
- Ettelaat Newspaper (1980, April 7), "The Last Warning to Theater, Restaurant, and Wedding Hall Officials". [in Persian]
- Ettelaat Newspaper (1986/5/08), "Closure of Tehran Boutiques for Corruption and Obscenity Charges". [in Persian]
- Ettelaat Newspaper(1980, December 28), "This year's bloody Eid to be seen from Susangerd, Dezful, Ahvaz, Ilam, and Abadan". [in Persian]
- Forsate Emrooz magazine (2014/08/20), "A share that was begrudged from children." (2014, August 29). A report on the per capita consumption of toys in Iran: www.forsatnet.ir/u/rbw3s4eE. [in Persian]
- Keyhan Noroozi Newspaper Special Issue (1979/03/20), "Happy Nourooz Without a King". [in Persian]
- Keyhan Newspaper(1979, March 26), How was the first Norooz without tyranny celebrated? [in Persian]
- Hamshahri Newspaper(2018/12/22), "The Eyelash Extension Has Been Published" (2018); a brief social news article from 1982, special issue "Derang",7558. [in Persian]
- Sakhaei, Sahar (2019/2/21), "40-Year File of Iranian Music; From the Melody of Chavoush to the Call of Aref"; Image Three, Return to the Inside.), Iranian History Website: <http://tarikhirani.ir/fa/news/8365>. [in Persian]
- Taherikia, Hamed. (2021). *Iran in transition to an Islamic Republic: The fluid field in the threshold years1358- 1360(1979-1981)*. Tehran: Criticism of culture Publications. [in Persian]

- Taherikia, Hamed & Davoodi, Hossein. (2020). "Demonstration of male emotions through the process of the Iranian revolution of 1979 with a study of documentary photos of the revolution ." *Journal of Cultural Sociology*, 11(4), 113-139. [in Persian]
- Taherikia, Hamed. (2022). "Music and social life of cassette tape in Iran's Shamsi era." *Journal of Social Studies and Research in Iran*, 11(1), 167-191. [in Persian]
- Taherikia, Hamed. (2022). " The Project of Purifying the Auditory Culture and Field of Music in the 1980s of Iran." *Journal of Cultur- Communication Studies*, 23(58), 143-164. [in Persian]
- Fazeli, Neamatollah. (2018). Cultural and social dimensions of happiness. *Journal of Socio-Cultural Strategy*, 7(27), Winter 2017. [in Persian]
- Fatemi, S. (2014). *Celebration and music in Iranian urban cultures*. Tehran: Mahoor Publications. [in Persian]
- Fisk, J. (2016). Culture and ideology. (M. Boroumand, Trans.). *Organon*, 4th edition, Issue 20, 117-126. [in Persian]
- Federston, M. (2003). Heroic life and everyday life. (H. Lajvardi, Trans.). *Organon*, Issue 19, 159-186. [in Persian]
- Kazemi, A. (2016). *The Everyday life in the post-revolutionary society*. Tehran: Farhange Javid Publications. [in Persian]
- Kazemi, A. (2017). *Flaneuring and Iranian Everyday Life*. Tehran: Farhange Javid Publications. [in Persian]
- Lajevardi, H. (2014). *The Everyday Life in modern Iran: Considering Iranian Cinema*. Tehran: Sales Publications. [in Persian]
- Lotfi, F. (2011). *Religious Celebrations in the Formal and informal structure of Iranian Society*. Master's Thesis, University of Tehran. [in Persian]
- Nasim-e Bidari Monthly Magazine (2012), "The Secrets of My Land". [in Persian]
- Mohadessi, H., & Ghorbani, E. (2017). *A theory about religion and happiness; historical religion and dual mastery of happiness*. Tehran: Criticism of culture Publications. [in Persian]
- Tehran Mosavar Magazine (1979.October 6), "The First Thirteenth of the Revolution, Glorious and Thrilling". [in Persian]
- Mazaheri, M. H. (2023). *Shiite Islamic celebrations in Iran based on the reports of travel writers, orientalist, and Iranologists (from the Safavid period to the first Pahlavi)*. Isfahan: Arma Publications. [in Persian]
- Islamic Revolution Documents Center Website(2016), "Revisiting Ayatollah Khomeini's Nowruz messages". [in Persian]
- Motahari, M. (1997). *Collection of Works (Vol. 25)*. Tehran: Sadra Publications. Motahhari, Morteza (1975), *God in human life*, Sadra Publication. [in Persian]
- Mir Fattah, A. (2017, March 14). *Etemad Newspaper, Kargadan Column*. [in Persian]
- Naipaul, V.S. (2011). *The Iranian Revolution as Narrated by Naipaul*. (B. Rajabi, Trans.) Ketabnak portal , <https://ketabnak.com/reader/80647>. [in Persian]

195 Abstract

Chelcheragh Weekly Newspaper (2016/09/29), "Old Cassette Tapes", Issue 682 at <https://40cheragh.org>. [in Persian]

Dahe60a Weblog (2010), "Memories of the 1", Online Blog at the address dahe60a.blogfa.com. [in Persian]

Wahhabi, N. (2013). I Remember. Paris: Nakoja Publications. [in Persian]

Instagram Pages: dahe60-dahe70 ,Ghadimestan ,Aroose Ghadimi.

Anguera, M Teresa, Angel Blanco Villasenor, Jose Luis Losada and Pedro Sanchez – Algarra, Revisiting the difference between mixed methods and multimethods: Is it all in the name? (2018), Springer Science.

De Certeau, Michel(1984), The Practice of Everyday Life, University of California Press.

Everyday Creativity Conference (2018). The University of Manchester.

Felski, Rita (2000) The Invention of Everyday Life, NYU Press.

Highmor, Ben (2017) Cultural Feelings, Mood, Mediation and Cultural Politics, Routledge

Highmor, Ben (2011) Ordinary Lives, Studies in the Everyday, Routledge.

Highmor, Ben (2002) Everyday Life and Cultural Theory, Routledge.

Kasirye, Faisal(2021) An Overview of Mixed and Multi Method Research, ResearchGate.

Khosravi, Shahram(), Young and Defiant in Tehran, University of Pennsylvania Press.

Mike-Meyer, Nanna(2020), Multimethods Qualitative Research, Sage Publication.

حیات جشن در زندگی روزمره دهه شصت ایران

فاطمه لطفی*

فردین علیخواه**، محمد امین کنعانی***، عباس وریج کاظمی****

چکیده

جشن در دهه شصت همچون بسیاری از مناسبات زندگی، متأثر از انقلاب، شکل و شمایلی متفاوت به خود گرفت. موضع‌گیری حاکمیت جدید نسبت به جشن‌های سیاسی، سبب حذف جشن‌های یادآور حکومت پهلوی شد. گرچه جشن‌ها در عرصه‌ی زندگی خانوادگی نیز از وقوع انقلاب بی‌نصیب نماندند اما به حیاتشان ادامه دادند و یکی از وجوه مقاومت گونه‌ی زندگی شدند. هدف مقاله، فهم تجربه‌ی جشن در زندگی روزمره‌ی مردم دهه‌ی شصت است. از منظر نظری، برآیندی از مفاهیم «زندگی روزمره»، «اخلاقیات و مقاومت» و «احساسات فرهنگی» از نظریه‌پردازان مطالعات فرهنگی به کار گرفته شد. هم‌چنین با هدف جمع‌آوری داده‌ها، تلاش شد تا از خلال شنیدن روایت‌ها، دیدن عکس‌ها، مرور بخشنامه‌ها و مصاحبه با صاحبان مشاغل جشن، این تجربه فهم شود. نتایج نشان می‌دهد که گرچه دولت در جهت تضعیف جشن‌های ملی، میدان دادن به جشن‌های مذهبی و تسخیر جشن‌های عرفی تلاش می‌کرد اما مردم با برگزاری جشن‌ها در فضاهای خصوصی به آن حیات می‌بخشیدند. تجربه‌ی جشنی دهه‌ی شصت را می‌توان ذیل مقولات «حذف، به حاشیه راندن و تسخیر جشن‌ها متأثر از امر سیاسی»، «نظارت بر جشن در

* دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی فرهنگی، دانشگاه گیلان، گیلان، ایران (نویسنده مسئول)،

fa.lotfii@gmail.com

** دانشیار جامعه‌شناسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه گیلان، گیلان، ایران، faralikhah@gmail.com

*** دانشیار جامعه‌شناسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه گیلان، گیلان، ایران، kanani@guilan.ac.ir

**** دانشیار جامعه‌شناسی، پژوهشکده مطالعات اجتماعی و فرهنگی، موسسه مطالعات اجتماعی و فرهنگی

وزارت علوم، تهران، ایران، Av3kazemi@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۷/۰۳، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۰/۱۵

فضای عمومی و خصوصی»، «ابداع مردمی و جشن‌ها»، «سادگی تحمیلی به جشن متأثر از اقتصاد جنگ» و «تجربه‌ی احساسات متناقض در جشن» صورت‌بندی کرد. **کلیدواژه‌ها:** زندگی روزمره، جشن، احساسات فرهنگی، خلاقیت، مقاومت.

۱. مقدمه

جشن‌ها اموری صرفاً تفریحی و گذرا، سرخوشانه و لذت‌جویانه نیستند. علاوه بر داشتن وجوه شادی‌آور، جشن‌ها و شکل برگزاری‌شان، منعکس‌کننده تاریخ و فرهنگ جامعه و واجد دلالت‌های سیاسی‌اند. از خلال آن‌ها می‌توان به احساسات فرهنگی جامعه پی برد. «احساسات فرهنگی که خود تحت تأثیر نیروهای اجتماعی و سیاسی شکل می‌گیرند» (Highmore 2017).

طی سال‌های دهه‌ی شصت و متأثر از رویداد انقلاب، ایران دستخوش تحولات عمیقی شد؛ به‌گونه‌ای که منطبق‌جدیدی از مناسبات سیاسی و فرهنگی بر جامعه حاکم گردید. انقلاب، نظم و آرایش‌جدیدی را طلب می‌کرد و سعی در زدودن مظاهر جامعه‌ی پیشاانقلابی داشت. جشن‌ها نیز از تیررس فضای انقلابی دور نماندند. دولت انقلابی قصد داشت تا از طریق دگربرداری در جشن‌ها، معنا و شکل‌جدیدی به زندگی دهد. در نتیجه جشن‌هایی که به دوران باستانی ایران مربوط می‌شد به حاشیه رفتند و جشن‌های مذهبی در کانون توجه قرار گرفتند. هم‌چنین تلاش شد تا متأثر از انقلاب، جشن‌های عرفی و خانوادگی نیز تسخیر و در فضایی جدید و به‌شکلی مطلوب حاکمیت برگزار شوند. جشن‌ها در واقع منبع بازتولید شکل‌جدید زندگی فرهنگی در جامعه‌ای انقلابی بودند. در اولین مواجهه، جشن‌هایی که یادآور ایران باستان و حکومت پهلوی بود، هدف قرار گرفت. در مرحله بعد و در سطحی دیگر که ملازم با ایده‌ی انقلاب در ارزش‌های جامعه بود، رفتارها و احساسات جشنی زیر تیغ سانسور و حذف قرار گرفتند. پیام انقلاب روشن بود؛ تعالی روح و توسعه ارزش‌های انقلابی. بدین شکل بود که حاکمیت با جشن و رفتارهای جشنی که نماد جسم و تنانگی بود در تضاد قرار می‌گرفت و ملازم با آن، جشن‌های مذهبی را در مرکز قرار می‌داد و می‌آفرید و از خلال این جشن‌ها درصد بود تا زندگی روزمره را به نحوی تسخیر نماید.

حاکمیت، اشکال موجود جشن و شادی را به‌عنوان لابلایی‌گری، فضای لهُو و لعب و منکری که می‌بایست با آن برخورد کرد می‌شناخت (بیات، ۲۰۱۰: ۱۷۰) (Khosravi 2008).

در نتیجه معنا و شکل جشن و شادی در جامعه‌ی پیش از انقلاب را حذف و شکل شادی مطلوب خود را رقم زد و سیاست‌گذاری نمود (Khosravi 2008). بدین صورت بود که شکل شادی در جمهوری اسلامی نسبت به قبل تغییر یافت. نظام جدید در ظاهر با شادی مخالف نبود بلکه شادی را از خلال سوگواری دنبال می‌کرد (محدثی ۱۳۹۶). شادی سوگوارمند شده، شکلی از شادی بود که غسل تعمید یافته بود، حلال شده بود و فارغ از هرگونه لهو و لعب می‌نمود. این شکل از شادی به شدت درآمیخته با سوگ و مداحی، هنوز نام شادی بر خود داشت؛ نمونه‌ی آن مداحی‌های اعیاد مذهبی که با سوگ همراه بود و یا نمونه‌ی دیگر، مراسم سوگ که بعد از عزاداری، هنگام صرف غذا به نوعی تشریفات و آیین دورهمی و به‌دوراز ملال تبدیل می‌شد. این شکل جدید جشن بود که مشروع تلقی می‌شد و صرف امور دنیوی نمی‌شد و به تعبیری سمت و سوی آسمانی داشت. موتور محرک این فضا، ارجحیت «گفتمان سوگ»، «گفتمان انقلابی» و جدیت و زمختی حاکم بر کشور متأثر از «گفتمان جنگ» بود.

گرچه عرصه‌ی عمومی جامعه متأثر از ارزش‌های جدید و ایده‌های انقلابی شد و جشن را با شکل و شمایل قبلی‌اش حذف و اشکالی نوظهور از جشن را پیشنهاد می‌داد، باین وجود جشن‌های معمولی و عرفی با شرایطی متفاوت به حیات خود ادامه دادند. هر چه سیاست‌گذاری‌ها و دستورالعمل‌ها، عرصه را بر جشن، موسیقی و رقص تنگ‌تر می‌کرد، در فضاهای خصوصی برگزاری جشن‌ها جریان داشت. مردم به‌مرور آموختند که در ممنوعیت حضور نوازندگان و موسیقی زنده، شادی را به طرق مختلف در فضاهای جشنی‌شان زنده نگه‌داشته و به مدد خلاقیت‌ها، جشن‌ها را از سکون و رخوت درآورند. هرچند باید به خاطر داشت که در دهه‌ی شصت بیش از هر زمان دیگری مردم و حاکمیت شبیه به هم بودند و در بسیاری از حوزه‌های زندگی روزمره، ارزش‌های مردم به ارزش‌های رسمی شباهت پیدا کرده و همراهی مردم با حاکمیت در حذف جشن‌ها و پررنگ شدن سوگواری‌ها مشهود و قابل توجه بود. باین‌همه، رویکرد این مقاله، توجه دادن به وجوهی از جشن است که در زندگی روزمره، نماد خلاقیت و تاب‌آوری و تکثر موجود در جامعه است؛ چراکه عموماً دهه‌ی شصت، یادآور انقلاب و جنگ است و می‌تواند در دام روایتی تک‌صدا از جامعه بیفتد، جشن‌ها می‌توانند وجوه متکثر و متنوع را در شرایط به‌ظاهر یکدست عیان سازند.

هدف مقاله‌ی حاضر پرداختن به تجربه‌ی جشن در زندگی روزمره دهه شصت و پاسخ به این پرسش اساسی است که در دل ممانعت‌ها و محدودیت‌های شکل‌گرفته متأثر از انقلاب، جشن‌های مردمی با چه سازوکاری به حیات خود ادامه دادند و حاکمیت چه الگویی از جشن ارائه می‌داد؟ به بیان دیگر، حیات جشن در زندگی روزمره طی دهه‌ی شصت را در چه مقولاتی می‌توان صورت‌بندی کرد؟

۲. پیشینه پژوهش

در حوزه‌ی زندگی روزمره در دهه‌ی شصت، پژوهش‌های کمی صورت گرفته است. تاریخ رسمی این دهه عموماً حول رویداد انقلاب و جنگ است و کمتر به دیگر جنبه‌های زندگی روزمره پرداخته شده است. از این رو، جای خالی پژوهش‌هایی برگرفته از زندگی روزمره و روایتگر تاریخ و رویدادهای غیررسمی، احساس می‌شود.

از جمله پژوهش‌های مهم در تاریخ اجتماعی این دهه، کتاب «امر روزمره در جامعه‌ی پسا انقلابی» (۱۳۹۵) عباس کاظمی است که از خلال روایت تاریخی‌اشیایی همچون کراوات، شلوار جین و ویدئو، درک ما را نسبت به فضای دهه‌ی شصت روشن می‌کند. همچنین دو مقاله از حامد طاهری کیا با عناوین «موسیقی و حیات اجتماعی نوار کاست در دهه شصت شمسی ایران» (۱۴۰۱) و «پروژه تطهیر فرهنگ شنیداری و میدان موسیقی در دهه‌ی شصت ایران»، (۱۴۰۱) نظام شنیداری غیررسمی را در این دهه واکاوی می‌کند. طاهری کیا در کتاب «ایران به سوی جمهوری اسلامی» (۱۴۰۰) این ایده را طرح می‌کند که دهه‌ی شصت شکل‌گرفته‌ی آن چیزی است که در سه سال میانی از پیروزی انقلاب تا ورود به دهه‌ی شصت برای جامعه ایران رخ داد.

در نبود پژوهشی مرتبط با تجربه‌ی جشن در دهه‌ی شصت، پژوهش‌هایی که به‌طور کلی به جشن‌ها پرداخته‌اند در چند حوزه دسته‌بندی می‌شوند؛ پژوهش‌هایی در حوزه‌ی جامعه‌شناسی شادی (محدثی ۱۳۹۶، فاضلی ۱۳۹۶) پژوهش‌های مردم‌شناختی در حوزه‌ی جشن‌ها (روح‌الامینی، ۱۳۷۶) و پژوهش در جشن‌های مذهبی (مظاهری، ۱۴۰۱، لطفی ۱۳۹۰).

با توجه به هدف این مقاله، پژوهشی مرتبط با تجربه‌ی جشن در دهه‌ی شصت یافت نشد. ادبیات پژوهشی موجود نیز بیشتر حول فضای منازعات سیاسی پس از انقلاب ۵۷ و

حیات جشن در زندگی روزمره دهه شصت ایران (فاطمه لطفی و دیگران) ۲۰۱

دوران جنگ صورت‌بندی شده و زندگی روزمره و پویایی‌های این تجربه، کمتر مورد توجه قرار گرفته است.

۳. چارچوب مفهومی

ادبیات مفهومی این پژوهش در پیوند میان مفاهیم «زندگی روزمره»، «خلاقیت و مقاومت» و «احساسات فرهنگی» صورت‌بندی می‌شود. جشن به‌عنوان یکی از ابعاد خلاقانه زندگی روزمره مدنظر است که امکان‌های خلاقانه و مقاومت گونه در برابر فرهنگ رسمی را پیش پای کنشگران قرار می‌دهد.

۱.۳ زندگی روزمره

زندگی روزمره یکی از بدیهی‌ترین و درعین حال مبهم‌ترین مفاهیم است (Federeston 1992, Highmore 2002 Felski 2000). زندگی روزمره شرط ضروری و بی‌منقشه‌ی تداوم فعالیت‌های عادی و معمولی است که تلاش‌های ما برای داشتن عوالم اسرارآمیزتر یا خوش‌رنگ‌تر را قالب می‌دهد. در نگاه اول به نظر می‌رسد زندگی روزمره همه‌جا حضور دارد و درعین حال جای خاصی را نمی‌توان نشان داد. از آنجاکه مرزهای مشخصی ندارد، تشخیص آن دشوار است. زندگی روزمره معادل امر عادی (The habitual)، عادی (The ordinary)، معمولی (The mundane) است و درعین حال دیرفهم نیز هست و همین نکته شناخت و به چنگ آوردنش را دشوار می‌سازد. همان‌طور که تصویر تار و ناواضح، وقتی مستقیم بدان نگریسته شود محو می‌شود، امر روزمره نیز هنگامی که موضوع تأمل انتقادی قرار می‌گیرد دیگر روزمره نخواهد بود و به تعبیری که بلانشو (Blanchot) به‌کار برده است، امر روزمره گریزپاست چراکه به ناچیزها تعلق دارد (Felski: 2000:2).

می‌توان گفت زندگی روزمره را نباید نامی در نظر گرفت که گویای واقعیتی دسترس‌پذیر است بلکه نامی است برای آن جنبه‌هایی از زندگی که نادیده انگاشته می‌شوند (Felski: 2000:2). هم‌چنین زندگی روزمره را نمی‌توان به‌عنوان چیزی «خودجوش» فهمید؛ زیرا که ناگزیریم آن را به شیوه‌ای تحلیلی به تحولات اجتماعی - اقتصادی گسترده‌تر مربوط سازیم. نمی‌توانیم به توصیف سطحی کنش‌های اجتماعی معمولی و انواع آگاهی‌های مربوط به آن بسنده کنیم، زیرا که اگر این کار را بکنیم، در سطح آنچه کارل کوسیک (Karel Kosik)

نامش را امر «شبه انضمامی» (Pseude - Concrete) گذاشته است باقی می‌مانیم. (گاردینر، ۷: ۲۰۰۰) (لاجوردی: ۱۳۸۲: ۵).

زندگی روزمره از لحظه استثنایی (Exceptional moment) مثلاً جنگ، فاجعه و نیز عمل خارق‌العاده متمایز می‌شود. ویژگی امر روزمره این است که نه متمایز است و نه خصلت متمایز بخش دارد. همچون هوایی است که تنفس می‌کنیم، پس‌زمینه‌ای که بدیهی انگاشته می‌شود و مبنای عرفی تمام فعالیت‌های انسانی است. میشل دوسرتو در پژوهش خود «کردار زندگی روزمره» (Practice of Everyday life) زندگی روزمره را شکلی از کردار مقاومت و براندازی قلمداد کرد و الهام‌بخش مطالعات بسیاری شد. با این حال این قرائت جدید از زندگی روزمره، چشم خود را بر خصلت معمولی، بدیهی انگاشته شده (-Taken for-granted) و نیز عادی بودن آن می‌بندد درحالی‌که صفات تکرار و عادت، عناصر اساسی تعریف امر روزمره هستند (Felski: 2000:4).

زندگی روزمره، متضمن تکرار است و هنگامی که از آن صحبت می‌کنیم هیچ‌گاه منظور امر منحصر به فرد (Unique) یا تکین (Singular) نیست بلکه همیشه به چیزی نظر داریم که «هرروز» اتفاق می‌افتد و به این معنا واژه زندگی روزمره گونه‌ای زمانمندی را درون خود حمل می‌کند (Felski: 2000:4). عادت و تکرار از ویژگی‌های مهم زندگی روزمره هستند که گرچه برخی مانند دوسرتو سعی کرده‌اند بر آن چشم ببندند اما عناصر اساسی زندگی روزمره هستند. «زندگی روزمره میان امر ابداعی و امر کسالت‌آور در نوسان است» (کاظمی، ۱۳۹۶: ۵۳).

۲.۳ احساسات فرهنگی (Cultural Feelings)

هایمور، احساسات را یک اصطلاح اساسی برای مطالعات فرهنگی در نظر می‌گیرد. به بیان او احساسات، اشکال سیاسی و فرهنگی هستند که مواجهه‌ی ما را با جهان تنظیم می‌کنند (Highmore: 2017:5). احساسات را نباید به‌عنوان حالتی درونی در نظر گرفت که توسط سوژه‌های مستقل تجربه می‌شوند؛ احساساتی که ما تجربه می‌کنیم عمیقاً با جهان‌های اجتماعی که در آن زندگی می‌کنیم درهم‌آمیخته است. حالات و احساسات ما جنبه مهمی از جهان و دارای ابعاد پررنگ اجتماعی و تاریخی هستند (Highmore: 2017:16) (ذکایی، ۱۳۹۸). احساسات فرهنگی چندان ثابت نیستند، تاریخ، احساسات فرهنگی را شکل می‌دهد و نیز توسط احساسات فرهنگی شکل می‌گیرد (Highmore: 2017:32). اجتماعی بودن

حیات جشن در زندگی روزمره دهه شصت ایران (فاطمه لطفی و دیگران) ۲۰۳

احساسات به این معناست که آنها در بیشتر مواقع، جمعی هستند. حالات و احساسات در عین اینکه می‌توانند یک حالت مشترک باشند که تصور تجربه‌ی آن خارج از تجربه‌ی جمعی بسیار سخت است - مانند یک جشنواره یا اعتراضات - اما در عین حال همیشه نیازی به یک فضای فیزیکی مشترک نیست (همان، ۳۷). اینکه احساسات، تاریخی هستند توجه به این موضوع است که تغییر عادت‌ها و روال زندگی روزمره، تحت تأثیر رویدادهای سیاسی و اجتماعی است (همان، ۳۲). می‌توان گفت که افراد، حالات و خلق‌وخوهای خود را می‌سازند اما نه آن‌گونه که می‌خواهند؛ بلکه تحت شرایطی که مستقیماً با آن مواجه شده، به آن‌ها داده شده یا از گذشته منتقل شده است. به یک معنا ما در جهان‌های خلقی (Mood-worlds) زندگی می‌کنیم که به ارث برده‌ایم (Highmore: 2017:36). به جای پرسش از اینکه «زندگی روزمره به چه معناست؟» می‌بایست پرسش مهم‌تر «زندگی روزمره چه حسی دارد؟» را قرار داد. اینکه چطور تجربیات حسی، عاطفی و زمانمند ما به هم متصل شده و با یکدیگر تلاقی می‌یابند (Highmore: 2011).

۳.۳ خلاقیت، پویایی و مقاومت

پویایی و خلاقیت (Creativity) ارتباط تنگاتنگی با زندگی روزمره دارند و نشان‌دهنده سازوکارهایی هستند که از خلال آن افراد، مجموعه محدودیت‌ها را به نفع خود تغییر می‌دهند. خلاقیت اغلب با هنرمندی یا نبوغ فردی برابر دانسته می‌شود اما دنیای ما پر از اشکال بسیار فروتنانه‌تر یا معمولی‌تر از خلاقیت‌های کوچک است که در حالت عادی و خارق‌العاده تجربه می‌شوند و تجربه‌هایی پیش‌پاافتاده، سخت و وحیانی از زندگی روزمره‌اند. چه در آشپزخانه و چه در مکالمه، در کار یا اوقات فراغت. خلاقیت؛ بخشی از زندگی روزمره، اعمال، تخیل و روابط اجتماعی ما است. خلاقیت می‌تواند در قلب تغییر و مبارزه و هم‌چنین مشقت‌بار و یکنواخت باشد. خلاقیت روزمره در اطراف ماست. بدن و لباس‌های ما، اشیاء و دکور خانه‌هایمان، سرگرمی‌ها و خیال‌پردازی‌های ما، همگی توسط خلاقیت شکل می‌گیرند، چه شخصی یا عمومی (Everyday Creativity Conference, 2018).

هرچند زندگی روزمره دارای ابعاد یکنواخت و ثابت و غیر تأملی است، در عین حال دربرگیرنده‌ی پویایی‌های شگفت‌آور و نافذ و خلاقیت‌هایی نامحدود نیز هست. زندگی روزمره بدین معنا، امری است سیال و چندبعدی (لاجوردی، ۱۳۹۳: ۲۷). زندگی روزمره هیچ‌گاه تماماً از توجه به قدرت اشباع نمی‌شود (De Certeau: 1998) بلکه همیشه راه‌هایی

برای مقاومت وجود دارد. بدین معنا زندگی روزمره عرصه‌ی تفاوت‌ها، ناهمگنی‌ها و خلاقیت‌هاست (کاظمی، ۱۳۹۶: ۱۲).

خلاقیتِ زندگی روزمره، زمانی بروز می‌کند که افراد از بین فرصت‌های موجود که ثابت به نظر می‌رسند، ترکیب‌های خلاقیتی را می‌آفرینند که چه‌بسا حاوی مقاومت‌های زیرکانه و سرسختانه آنان بوده و پیامدهای دور از انتظاری در پی داشته باشد. به تعبیری، مقاومت در زندگی روزمره از نظر دوسرتو کرداری ظریف و مزورانه است. البته مقاومتی که وی از آن سخن می‌گوید چندان در دسترس و آشکار نیست، بلکه فهم این مقاومت تنها به‌واسطه‌ی تفسیری از کردارهای فرهنگی افراد ممکن می‌شود. امر روزمره از منظر دوسرتو، قلمرو مقاومت (مجازی و عملی) است؛ اما در اینجا مقاومت مترادف با مخالفت نیست. مفهوم موردنظر وی به کاربردی نزدیک است که این مفهوم در الکترونیک و روانکاوی دارد، چیزی که جریان انرژی مسلط را پراکنده کرده و به عقب می‌راند (Highmore: 2002: 151-2).

از نظر دوسرتو، زندگی روزمره عرصه مصرف درون نظامی است که به‌واسطه‌ی دیگران بنا شده و گسترش یافته است؛ اما زندگی روزمره با خلاقیتی نیز مشخص می‌شود که به این موقعیت پاسخ می‌دهد، مانند کنار آمدن با فرهنگ از قبل موجود؛ و مهم‌تر از همه با چاره‌جویی و تدبیر کردن این فرهنگ، زندگی روزمره بر امر ابداعی و تنظیمات خلاق دلالت دارد. خلاقیت، چیزی جز عمل مصرف مجدد و ترکیب مجدد مواد ناهمگن نیست (کاظمی، ۱۳۹۶: ۵۲-۵۳).

دوسرتو اعمال معمولی زندگی روزمره و قابلیت آن برای استفاده از وجوه ترکیبی و منطقی غیرمنطقی زندگی روزمره را برای ضدیت، تخطی و بازگونی فرهنگ‌های مسلط رسمی، تأیید و تصدیق می‌کند (لاجوردی، ۱۳۹۹: ۱۶۵). در حوزه‌ی فرهنگ، مبارزه و اعتراض به شکل «مبارزه برای معنا» متبلور می‌شود. مبارزه‌ای که در آن طبقات حاکم تلاش می‌کنند معنای تأمین‌کننده‌ی منافع خود را به‌صورت عرف عام جامعه و طبیعی جلوه دهند، درحالی‌که طبقات فرودست، در مقابل این روند به روش‌ها و میزان مختلفی مقاومت کرده و می‌کوشند تا معنایی به وجود آورند که در خدمت منافع خودشان باشد (فیسک: ۱۳۸۱، ۱۱۸).

دنیای به‌ظاهر پیش‌پاافتاده، مجموعه‌ای درخشان از تجربیات پرشور را در بردارد (Highmore, 2011). زندگی روزمره در عین متشکل بودن از عناصر تکرار و عادت و روال‌های یکنواخت که زندگی را ممکن می‌کنند سرشار از تجربه‌های خلاقانه و ابداعی

حیات جشن در زندگی روزمره دهه شصت ایران (فاطمه لطفی و دیگران) ۲۰۵

است. این وجوه خلاقانه‌ی جاری در متن زندگی روزمره، در بسیاری از موقعیت‌ها در تضاد با فرهنگ رسمی قرار می‌گیرد و موجودیتی از آن خود خلق می‌کند. جشن‌ها به‌عنوان فضاها‌ی خلاقانه‌ی زندگی روزمره، هم‌زمان عرصه‌ی مقاومت و پویایی در نظم کسالت‌آور زندگی‌اند. مقاومتی که زیرکانه و سرسخت است. جشن‌ها درعین‌حال، بیان احساسات جمعی در زندگی روزمره‌اند. احساسات متنوعی که افراد در خلال جشن‌ها تجربه می‌کنند، نه رویدادهایی فردی و درونی که منعکس‌کننده و برآمده از شرایط اجتماعی و سیاسی‌اند. بدین معنا جشن‌ها می‌توانند دریچه‌ی مطالعه و فهم زندگی روزمره قرار گیرند.

۴. روش‌شناسی

این پژوهش از نوع پژوهش‌های کیفی است که از طریق چند روشی (MultiMethods) انجام شده است. مطالعات چند روشی با همزیستی روش‌های مختلف مشخص می‌شوند. بروئر (Brewer) و هانتز (Hunter) (2006) معتقدند که فرض اساسی تحقیق چند روشی این است که روش‌های تحقیقی مختلف، راه‌حل‌های ممکن را برای مشکلات یکدیگر ارائه می‌دهند. روش‌های تحقیقی که این دو به آن اشاره می‌کنند عبارت‌اند از کار میدانی، تحقیقات پیمایشی، قوم‌نگاری، استفاده از متون، نقاشی‌ها، صداها‌ی ضبط‌شده، عکس‌ها و اشیا (Anguera et al 2018:7). چند روشی، شانس دستیابی به یافته‌های تحقیقی متنوع و گسترده را افزایش می‌دهد. از مزایای تحقیقات چند روشی این است که جمع‌آوری هر چه بیشتر صداها و ویژگی‌ها از دنیای اجتماعی شرکت‌کنندگان، کمک می‌کند تجزیه و تحلیل تا حد امکان چندوجهی باشد و از این رو، مطابق با دنیای اجتماعی پیچیده و چندلایه است (Mike-Meyer: 2020: 10)(Kasirye: 2021:4).

در این پژوهش برای فهم وجه مردمی جشن، مصاحبه‌هایی عمیق با ۸ نفر از کسانی که جشن عروسی خود را در فاصله‌ی سال‌های ۶۰ تا ۷۰، برگزار کرده بودند، انجام شد. به دلیل اشباع نظری در ۲ مصاحبه‌ی آخر، به این تعداد بسنده شد. به‌علاوه ۳ مصاحبه‌ی عمیق نیز شامل مصاحبه با ۲ نوازنده مجالس و ۱ عکاس به‌عنوان مشاغل مرتبط با جشن انجام شد. عکاس مجلس از طریق صنف عکاسان و نوازندگان از خلال پرس‌وجو با مطلعین و به دلیل تمایل به همکاری در پژوهش انتخاب شدند؛ چراکه برخی از نوازندگان معرفی شده، به دلیل کهولت سن یا حساسیت موضوع، تمایلی به مصاحبه نداشتند. همچنین صفحات اینستاگرامی «دهه شصت، دهه هفتاد»، «قدیمستان»، «عروس قدیمی» بررسی و تمام

عکس‌ها و فیلم‌های جشن مربوط به دهه شصت به تعداد ۴۸ پست اینستاگرامی و جمعاً ۱۹۲ عکس و فیلم، مورد بررسی و مضامین مشترک آن‌ها استخراج گردید. به‌علاوه خاطرات مکتوب افراد در خصوص برگزاری جشن در دهه‌ی شصت نیز جستجو و بررسی شد. نقل‌قول‌های مستقیم مصاحبه‌ها، با انتخاب نام مستعار برای افراد آورده شده است.

درعین حال برای فهم وجه حکومتی جشن و موضع‌گیری نهاد رسمی، اسنادی شامل سخنرانی‌ها، تصاویر و اخبار روزنامه‌ها و مجلات بررسی شد. پس از بررسی اولیه، روزنامه «کیهان» و مجلات «جوانان امروز» و «تهران مصور» انتخاب شدند که به‌طور عمده دستورالعمل‌ها، بخشنامه‌ها و موضع‌نهاد رسمی را در خصوص نحوه‌ی برگزاری جشن‌های ملی و خانوادگی بازتاب می‌دادند. در بررسی روزنامه‌ها و مجلات، علاوه بر مرور کلی، زمان‌هایی همچون نوروز و چهارشنبه‌سوری (اسفند و فروردین‌ماه) به‌طور ویژه بررسی شدند.

درنهایت اطلاعات به‌دست‌آمده از خلال، مصاحبه‌ها و اسناد از طریق تحلیل تماتیک و بیرون آوردن مضامین مشترک با یکدیگر ترکیب شدند و در بخش یافته‌ها در قالب ساخت مفاهیم و مضامینی برای توصیف تجربه‌ی جشن در کنار هم قرار گرفتند.

۵. یافته‌های پژوهش

۱.۵ حذف، به حاشیه راندن و تسخیر جشن‌ها متأثر از امر سیاسی

بعد از انقلاب، جشن‌های ملی با موضع‌گیری تند و حذفی از سوی ساختار حاکم مواجه شدند و سایه سیاست بر فراز جشن‌ها سنگین شد. اصلی‌ترین آن‌ها جشن‌های نوروز، سیزده‌بدر، چهارشنبه‌سوری، یلدا و مهرگان بودند. مرتضی مطهری در سخنرانی‌هایش از چهارشنبه‌سوری - که از آن به‌عنوان چهارشنبه‌ی آخر سال یاد می‌شد - رسم پریدن از آتش، سفره هفت‌سین، سیزده به در، به بدی یاد می‌کرد:

با سمنو پختن از نحسی خارج می‌شویم؟ با سبزه را در روز سیزده از خانه بیرون ریختن از نحسی خارج می‌شویم؟ بیچاره! چرا خانه‌ات را در این روز رها می‌کنی و می‌روی به الدنگی؟ به خدا ننگ این مردم است که روز سیزده را به‌عنوان سیزده به در می‌روند (مطهری، ۱۳۷۶: ۴۰۸).

حیات جشن در زندگی روزمره دهه شصت ایران (فاطمه لطفی و دیگران) ۲۰۷

چهارشنبه آخر اسفند می‌شود، بسیاری از خانواده‌ها که باید بگویم خانواده‌های احمق‌ها، دِ یالاً! آتشی روشن می‌کنند، هیزمی روشن می‌کنند، بعد آدم‌های سُر و مُر و گنده با این هیکل‌های نمی‌دونم چنان و چنین، از روی آتش می‌پرنند، ای آتش زردی من از تو، سرخی تو از من! این چقدر حماقت است!... اگر هم پدرانان چنین کاری می‌کردند، وقتی می‌بینید یک کار احمقانه است و دلیل خیریت پدران شما هست، روش رو ببوشید! چرا دوبرته این سند حماقت را سال‌به‌سال تجدید می‌کنید (مطهری، ۱۳۵۴).

برخی هم از برخورد با برگزاری جشن چهارشنبه‌سوری چنین یاد می‌کنند:

اون موقع خیلی سخت می‌گرفتن به مردم. یادمه یکی از دوستانم می‌گفت بوت‌هایی رو که تو کوچه یه جا جمع کرده بودن و آتیش زده بودن، چند نفری اومدن و روش آب ریختن و خاموشش کردن (محمد، ۷۰ ساله، نجار).

موضع‌گیری‌های این‌چنینی سبب شد تا از میانه‌ی دهه شصت چهارشنبه‌سوری پروژه‌ی فرهنگی ضدانقلاب معرفی گردد که باید با آن مقابله کرد (میرفتاح، ۱۳۹۵).

غلبه‌ی گفتمان سوگ و حذف عناصر یادآور حکومت قبلی، دست‌به‌دست هم داده بود تا جشن‌های ملی را حذف کند. آیت‌الله خمینی در سخنرانی خود اعلام کرد که ما هر چه داریم از محرم و صفر است (خمینی، ۱۳۶۸: ج ۳۳۰/۱۵، ج ۵۸/۱۷). کمتر از دو ماه بعد از انقلاب، یعنی در نوروز ۱۳۵۹ موضع‌گیری‌ها نسبت به این جشن باستانی شروع شد. رسانه‌های رسمی، نوروز را با حذف عنصر ملی و باستانی آن و در پیوند با مفهوم شهادت و گفتمان مذهبی بازنمایی می‌کردند. رفته‌رفته در کلام مسئولین، «سال نو» جایگزین «نوروز» شد و از به کار بردن کلمه‌ی عید در خصوص نوروز اجتناب می‌کردند. عید تنها مختص مناسبت‌های مذهبی بود.

حضرت امام خمینی (س) با اینکه در نوروز جلوس داشتند و تبریک می‌گفتند و تبریک دیگران را می‌پذیرفتند و در پیام تلویزیونی خود دعای معروف «یا مقلب القلوب والابصار...» را می‌خواندند، ولی از به کار بردن واژه «عید» برای نوروز امتناع می‌ورزیدند. در اواسط فروردین ۶۲، متنی از سوی دفتر به‌منظور پاسخ و تشکر از تمام کسانی که به مناسبت نوروز و یوم‌الله ۱۲ فروردین برای امام تلگراف و پیام تبریک فرستاده بودند، تهیه شد. متن مزبور جهت تصویب خدمت ایشان قرائت شد. در متن

کلمه عید نوروز آمده بود، امام فرمودند عید را حذف کنید. فقط نوروز بنویسید (رحیمیان، ۱۳۷۰: ۲۲۷).

تصویر ۱. بازنمایی نوروز در پیوند با مفهوم شهادت

(هفت‌سین یک خانواده بر مزار فرزند شهیدشان، کیهان، دوشنبه ۶ فروردین ۱۳۵۸، صفحه ۸)

تصویر ۲. نوروز در پیوند با شهادت

(ویژه‌نامه نوروزی کیهان، ۲۹ اسفندماه ۵۷)

حیات جشن در زندگی روزمره دهه شصت ایران (فاطمه لطفی و دیگران) ۲۰۹

تصویر ۳. جشن نوروز در پیوند با انقلاب

(ویژه‌نامه نوروزی کیهان، ۵۷/۱۲/۲۹)

تصویر ۴. تشویق مردم برای حضور در شهرهای زیارتی در نوروز

(ویژه‌نامه نوروزی کیهان، ۵۷/۱۲/۲۹)

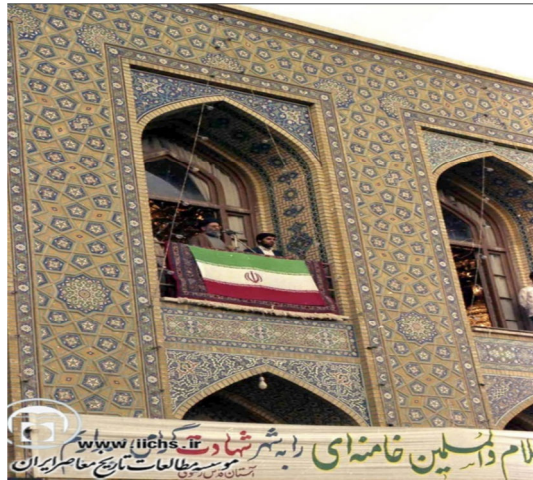
روزنامه‌ی اطلاعات در فروردین ۵۹، عکسی از حضور مردم در صحن حضرت معصومه قم منتشر کرده بود و در توضیح نوشته بود که انبوه جمعیت مسلمان در اولین بهار آزادی مقارن با تحویل سال نو در صحن مطهر حرم حضرت معصومه (س) اجتماع کرده است.

بعد از انقلاب تلاش شد تا تجربه‌ی عید نوروز به میانجی شهرهای زیارتی و صحن‌های امامان و امامزاده‌ها برای مردم صورت گیرد. نهادهای رسمی تلاش داشتند تا شکلی نو از جشن گرفتن را به‌عنوان الگوی مطلوب، در فضای عمومی کشور بازنمایند و در خصوص آن فرهنگ‌سازی کنند. تشویق مردم برای حضور در زمان تحویل سال در شهرهای زیارتی مشهد و قم و در جوار امامزادگان، حضور در مزار شهدا و پهن کردن سفره‌های هفت‌سین نمادین در این مکان‌ها، بخشی از این سیاست و الگوسازی‌ها بود. در واقع بزرگداشت سال نو به میانجی زیارتگاه‌ها، بخشی از سازوکار به انقیاد درآوردن جشن‌های ملی و عرفی بود. صحن حرم‌ها و امامزاده‌ها مکان‌هایی بود که جشن‌های عرفی را دربند و قید قرار می‌داد و آن‌ها کنترل‌پذیر می‌کرد. از خلال این‌گونه سیاست‌گذاری‌ها بود که برخی جشن‌های ملی همچون چهارشنبه‌سوری از اساس حذف و بقیه همچون نوروز به انقیاد درمی‌آمد.

تصویر ۵. حضور مردم و آیت‌الله خامنه‌ای در صحن آستان قدس رضوی، نوروز، دهه‌ی شصت

حیات جشن در زندگی روزمره دهه شصت ایران (فاطمه لطفی و دیگران) ۲۱۱

تصویر ۶. حضور آیت‌الله خامنه‌ای در آستان قدس رضوی به مناسبت نوروز، دهه شصت

تصاویر ۷ و ۸. حضور مردم در گلزار شهدا، ۱۳ فروردین سال ۵۸،

مجله تهران مصور، ۱۷ فروردین ۵۸، صص ۵ و ۱۵»

ماهنامه «نسیم بیداری» در شماره نوروزی خود در پرونده‌ای با عنوان «رازهای سرزمین من» اعیاد ۱۰۰ سال گذشته و حوادث مهم آن ایام را روایت کرده و این‌طور آورده است:

در تلویزیون گفته می‌شد بحث‌هایی از قبیل سیزده به در، جشن مهرگان، ماه‌های سال، نوروز و پرچم را از کتاب درسی حذف کنند و این باعث نگرانی مردم شده بود که سنت‌های خود را از دست بدهند (نسیم بیداری، ۱۳۹۱).

ارجحیت تقویم مذهبی بر جشن‌های ملی در موقعیت‌های زیادی آشکار بود و پیام‌های تبریک سال نو صراحتاً این ارجحیت را نشان می‌دادند؛ آیت‌الله خمینی در نوروز ۶۶ با اشاره به دو عید سیزدهم رجب و مبعث بیان داشت که «من به ملاحظه این دو عید اسلامی است که سال نو را به همه تبریک می‌گویم». در سال ۶۷ نیز به ولادت حضرت سیدالشهدا اشاره شد و نهایتاً پیام نوروزی سال ۶۸ نیز با اشاره به‌واقع شدن بین دو عید، یکی ولادت حضرت سیدالشهدا و دیگری عید غدیر اعلام شد (مرکز اسناد انقلاب اسلامی، ۱۳۹۵).

به‌علاوه پیام‌های تبریک سال نو، عموماً رنگ و بویی سیاسی داشتند که بر مظلومیت ملت‌های جهان و ایدئولوژی جمهوری اسلامی و گفتمان انقلابی حاکم اشاره داشتند. آیت‌الله خمینی در پیام نوروزی سال ۶۰ اعلام نمودند:

آن روز مبارک است بر ما که سلطه جهان خواران بر ملت مظلوم ما و بر سایر ملت‌های مستضعف شکسته شود. من این سال نو را به همه‌ی مسلمین جهان و ملت‌های مظلوم تحت فشار ابرقدرت‌ها و ملت شریف رزمنده‌ی ایران تبریک عرض می‌کنم (همان).

حیات جشن در زندگی روزمره دهه شصت ایران (فاطمه لطفی و دیگران) ۲۱۳

تصویر ۹. نمونه‌ای از غلبه‌ی گفتمان جنگ بر نوروز،

روزنامه‌ی اطلاعات، ۲۸ اسفند ۵۹، ص ۲۲»

بسیاری از خاطرات مردم از دهه‌ی شصت هم به تلاش حاکمیت در حذف عناصر نوروز باستانی و به انقیاد درآوردن آن اشاره دارد:

در دهه‌ی شصت خیلی‌ها سعی کردند یک‌جوری بساط عید نوروز را جمع کنند. به بهانه‌ی عزادار بودن خانواده‌ی شهدا، عید را کم‌رمق برگزار می‌کردند. با همه‌ی این‌ها و علی‌رغم مشکلات جنگی و اقتصادی، مردم نوروز را زنده نگه داشتند. یکی از سخنانی که در عیدهای نوروز مرتب پخش می‌شد این بود که عید روزی است که ما گناه نکنیم. عید نوروز از جستگان دهه‌ی شصت است (خاطرات دهه‌ی شصت، ۱۳۸۹: ۱۲).

تصویر ۱۰. «غلبه‌ی گفتمان جنگ، تصاویر حضور رزمندگان در جبهه‌ها در نوروز»،
روزنامه‌ی اطلاعات، ۲۸ اسفند ۵۹، ص ۲۲»

به موازات پس زدن و استحاله‌ی جشن‌های ملی، جشن‌های مذهبی مطابق با تقویم اسلامی، پررنگ و باشکوه برگزار می‌شد. برای مثال تئاتر شهر تهران در سال‌های ۶۱ تا ۶۳ میزبان جشن‌های نیمه‌ی شعبان بود. این جشن‌ها در محوطه پارک دانشجو و ساختمان و سالن اصلی تئاتر شهر برگزار می‌شدند. جشن‌ها هر سال به مدت یک هفته شامل سخنرانی، اجرای برنامه توسط گروه سرود، مولودی‌خوانی و برپایی نمایشگاه بود و در چهارراه ولیعصر، طاق نصرت بزرگی برپا می‌شد.

حیات جشن در زندگی روزمره دهه شصت ایران (فاطمه لطفی و دیگران) ۲۱۵

تصویر ۱۱. فضای رسمی جشن نیمه‌ی شعبان، سال ۱۳۶۲، تئاتر شهر

تصویر ۱۲. حضور مسئولین در جشن نیمه‌ی شعبان، تئاتر شهر دهه‌ی ۶۰»

تصویر ۱۳. مردم و مسئولین در نیمه‌ی شعبان، سالن تئاتر شهر، دهه ۶۰

تصویر ۱۴. اجرای گروه سرود، نیمه‌ی شعبان، سالن تئاتر شهر، دهه ۶۰

به‌علاوه تلاش می‌شد تا جشن‌های عرفی و خانوادگی نیز در فضاهای معنوی و مطلوب حکومت و با الگویی مطابق خواست حاکمیت برگزار شوند:

مسجد الجواد این روزها، برای برگزاری مجالس عروسی و ختم، سالن‌های خود را در اختیار جوانان مسلمان و معتقد می‌گذارد. شاید در نظر اول این اقدام تعجب‌برانگیز باشد ولی مقررات و شرایط ویژه‌ی آن نشان می‌دهد که در هر دو مورد جنبه‌های اسلامی کاملاً رعایت می‌شود و مراسم بسیار ساده و کم‌خرج و خدایسندانه است. البته در هفته فقط دو روز این سالن در اختیار مجالس عروسی و ختم است و بیش از دو ساعت نیز هر صاحب‌مجلس حق استفاده ندارد. مراسم ختم چون گذشته، مقررات خاص خود را دارد ولی مراسم عروسی باید حتماً از شرایط و مقررات وضع شده تبعیت نماید. اولاً عروس و دامادها باید جوان، مسلمان و معتقد باشند و بعد هم مراسم باید اسلامی برگزار شده و از هرگونه موسیقی و رقص و این‌گونه تظاهرات جلوگیری می‌شود و همه امکانات نیز به‌صورت رایگان در اختیار جوان‌ها قرار می‌گیرد. البته برای در اختیار قرار گرفتن سالن‌های مسجد الجواد میان جوان‌های علاقه‌مند رقابت پر شوری درگرفته که چون در هفته فقط دو روز، آن‌هم ساعاتی محدود می‌باشد، مسلماً باید با رعایت نوبت این مراسم برگزار گردد (جوانان امروز، شماره ۶۸۸، ص ۸).

به‌علاوه بنیاد ازدواج که در سال ۵۸ و هم‌زمان با سایر نهادهای انقلابی تأسیس شد، با هدف آشنایی جوان‌ها طبق ضوابط اسلامی و تخصیص وام و کمک به تهیه مسکن برای

حیات جشن در زندگی روزمره دهه شصت ایران (فاطمه لطفی و دیگران) ۲۱۷

شروع زندگی، شروط و مقرراتی برای برگزاری مراسم و استفاده از سالن‌های عروسی تعیین کرده بود:

موارد غیرمجاز در سالن‌ها: استفاده از موسیقی مبتذل، رقص و حرکات غیر اسلامی، استفاده از مشروبات الکلی و ...، موارد مجاز: استفاده از سرودهای انقلابی و ملی، اجرای نمایش‌های آموزنده و اسلامی، سخنرانی مناسب با مجلس، مسابقات هوش و بازی‌های آموزنده اخلاقی توسط اطفال، تعریف داستان‌های خنده‌دار و لطیفه با رعایت ادب و نزاکت اسلامی، هدیه دادن کتاب و اشیاء مفید به مهمانان و ... (جوانان امروز، شماره ۶۸۷، صص ۱۹ و ۴۸)

۲.۵ نظارت بر جشن و کنترل‌گری در فضای عمومی و خصوصی

برخورد با جشن‌ها تنها به جشن‌های ملی و باستانی محدود نمی‌شد. در حوزه‌ی خصوصی و مناسبت‌های شخصی نیز جشن‌ها و رفتارهای جشنی ملازم با آن زیر ذره‌بین نظارت و کنترل‌گری بودند. متن زیر بخشی از مصاحبه با سرپرست دایره‌ی مبارزه با منکرات و موضع‌گیری در خصوص برگزاری جشن‌های عروسی است:

هر کاری را که اسلام حرام بداند ما با آن مبارزه می‌کنیم. شنیدم عده‌ای از خانم‌ها سر آقایان را آرایش می‌کنند و برعکس، به تمام آرایشگران هشدار داده‌ایم که سالن‌های زنانه و مردانه آرایش باید ایجاد شود و سالن‌های مشترک تعطیل شود. به‌علاوه این اواخر به ما خبر می‌رسید که این سالن‌ها شده است محل قرارومدار مشتری و صاحب‌کار... در مورد موسیقی ما حکمی از امام داریم که موسیقی مطلقاً حرام است... به ما خبر رسیده بود که در یک‌شب و یک جشن که دختر و پسری به عقد یکدیگر درمی‌آمدند خیلی‌ها شب عروسی‌شان بود! در صورتی‌که این‌گونه مجالس باید جدا باشد. زنان جدا و مردان جدا. اگر از خواننده استفاده می‌کنند، خواننده‌ی زن برای زن‌ها و خواننده‌ی مرد برای مردها بخواند و تازه صداها هم به یکدیگر نرسد. رقص هم باید جدا و به همین ترتیب باشد و ما طبق حکم دادستان اجازه نمی‌دهیم عروسی‌ها قاطی باشد. اگر هم در جشن عروسی خود مدعوین میل داشته باشند باهم باشند من به میل کسی عوض نمی‌شوم. اسلام مصلحت همه را می‌خواهد و اصولاً گناه دارد که یک عروس خانم را دویست چشم مرد ببیند. به‌هرحال ما از مردم تقاضای همکاری داریم ولی وظایف خودمان را با دقت و سرعت کامل انجام خواهیم داد (جوانان امروز: صص ۱۵ و ۶۲).

دایره مبارزه با منکرات در اخطار و ابلاغی خطاب به مسئولان تئاترها و رستوران‌ها و سالن‌های عروسی ضوابط جدید را این‌گونه تشریح می‌کند:

در بعضی از مجالس که به‌ظاهر به‌عنوان جشن عروسی ترتیب می‌یابد دختران و زنان زیبا چهره و نیمه عریان همراه با مردان غریبه وارد آن‌گونه مجالس عروسی می‌شوند و می‌گویند که آنان شوهران و یا نامزدهای ما هستند، ولی پس از تحقیق متوجه شدیم که آنان رفیق یا رفیقه آن‌ها می‌باشند! حتی یک‌بار یک مجمع عمومی با حضور مسئولان تئاترها، رستوران‌ها، سالن‌های مجالس و عروسی و هتل‌ها داشته‌ایم ولی مسئولان به اخطار ما توجه نکردند و این آخرین اخطار برای مسئولان این اماکن می‌باشد که از اشاعه فساد و تخریب شرف انسانی و اخلاقی اجتماعی دست‌بردارند و الا این مراکز برای همیشه تعطیل خواهند شد و مسئولان آن تحت تعقیب قانونی قرار خواهند گرفت (اطلاعات، ۱۳۵۹: ۱۱).

در دهه‌ی شصت علاوه بر دایره‌ی مبارزه منکرات، گشت‌های کمیته نیز شکل گرفت و سعی بر این بود تا رفتارها را متناسب با نظم و ایدئولوژی جدید سامان بخشد. جشن‌ها و مهمانی‌های مردم، یکی از موارد پر مراجعه‌ی کمیته‌ها در دهه‌ی شصت بودند. نسیم وهابی در کتاب «یادم می‌آید» که مرور خاطرات دهه‌ی شصت است اشاره می‌کند که فعل «کمیته ریخت» در دهه‌ی شصت به وجود آمد (وهابی، ۱۳۸۴).

گشت‌های کمیته در اواخر شب در کوچه‌پس‌کوچه‌ها گشت می‌زدند و دنبال حجم غیرعادی ماشین پارک شده می‌گشتند. اون زمان ماشین به‌اندازه الان نبود و همه‌ی خونه‌ها به‌اندازه کافی پارکینگ داشتند. ردیف شدن چندین ماشین پارک شده نشانه‌ی مهمانی و تجمع در یک کوچه بود. به همین خاطر، میزبان معمولاً از مهمان‌ها یا نوازنده‌ها می‌خواست که ماشین نیاورند یا آن را دو کوچه آن‌طرف‌تر پارک کنند (خاطرات دهه شصت، ۱۳۸۹: ۷).

درعین حال کنترل‌گری صرفاً بیرونی و از سوی اداراتی همچون دایره مبارزه با منکرات نبود؛ در دهه شصت بسیاری از جشن‌ها و مجالس، توسط خود مردم لو می‌رفت. در خانواده و فامیل هم افرادی بودند که متأثر از فضای انقلابی و جوّ مذهبی حاکم، تذکر در مورد صدای ضبط، حرام بودن موسیقی، حرمت صدای خواننده‌ی زن، اختلاط و رقص را وظیفه‌ی خود می‌دانستند:

حیات جشن در زندگی روزمره دهه شصت ایران (فاطمه لطفی و دیگران) ۲۱۹

نیازی نبود کمیته بریزه. خاله‌ام به‌تنهایی خودش یه پا کمیته بود. به همه تذکر می‌داد. یادم می‌آید سر اینکه یه پسر بچه‌ی ۱۰ ساله به قسمت زنونه عروسی رفته بود، آن‌چنان قشقرقی راه انداخت که کم مونده بود عروسی به هم بخوره (فریرز ۶۰ ساله).

اشیاء جشن نیز به‌سان اشخاص، موضوع کنترل‌گری و حذف بودند. سروصورت، آرایش، رقص و حرکات بدن‌ها همگی توان ایجاد قسمی کنترل‌گری را از سوی نهادها و افراد داشتند. از دایره و ویولن و دف گرفته تا نوار کاست و ضبط‌صوت و دوربین فیلم‌برداری و عکاسی و حتی کفش پاشنه‌دار و چراغ‌دار، همگی منظومه‌ای را شکل می‌دادند که آلات گناه و جرم، محسوب می‌شدند. در واقع همان خط‌کشی که مرز میان انقلابی و ضدانقلابی را مشخص می‌کرد، این تقسیم‌بندی را تا اشیاء نیز ادامه می‌داد. در عین حال در آلت جرم تلقی شدن اشیاء، چندان تمایزی نبود و هر چیزی می‌توانست به موضوع واریسی بدل شود:

یه باری که کمیته ریخت تو مجلس، سریع دوربین فیلم‌برداری رو گذاشتم زیر رختخواب‌های گوشه اتاق. درسته که دوربین فیلم‌برداری ممنوع نبود اما وقتی می‌اومدن به هر چیزی ایراد می‌گرفتن. تا می‌اومدی ثابت کنی خلافی نکردی، دوربینت رو برده بودن (سعیدی، عکاس ۶۳ ساله).

شخصی به نام زوار که بوتیکش در دهه شصت چند بار پلمپ شده می‌گوید:

به‌رحال آن زمان تازه انقلاب شده بود و این برخوردها شاید طبیعی بود. به نظرم یکی از مشکلات آن‌ها با بوتیک در اوایل انقلاب این بود که مخالف مارک‌های خارجی بودند و می‌گفتند ما انقلاب کرده‌ایم و باید روی پای خودمان بایستیم. مسئله‌ی دوم ظاهر لباس‌ها بود. اصلاً فکر نکنید شما می‌توانستید لباس‌هایی را که حروف خارجی یا عکس داشته باشند آزادانه بفروشید یا اصلاً بتوانید لباس قرمز یا آبی در ویترویتان بگذارید؛ کراوات که دیگر اصلاً. حتی آن اوایل، اگر تابلوی مغازه‌ای حروف انگلیسی داشت هم باید پایین می‌آمد. یادم هست که کفش‌های چراغ‌دار در مغازه می‌فروختیم. از همین کفش‌هایی که الآن پای بچه‌های کوچک می‌کنند و وقت راه رفتن چراغ‌هایشان روشن و خاموش می‌شود. گفتند فروش این‌ها ممنوع است؛ این کفش‌ها را خانم‌ها و آقایان در پارتی می‌پوشند و می‌رقصند (روزنامه‌ی اطلاعات، اردیبهشت ۱۳۶۵).

بعد از انقلاب نوشیدن مشروبات الکلی، حرام و غیرقانونی اعلام شد. کارخانه آبجوسازی شمس و بسیاری مغازه‌های آب‌جوفروشی، سوزانده و شیشه‌های مشروبات الکلی از بسیاری هتل‌ها جمع‌آوری و شکسته شد؛ مشروب و مواد مخدر دو ممنوعی بود که به شدیدترین شکل با آن برخورد و البته هر دو هم در جشن‌ها عموماً توسط مردها مصرف می‌شد.

تو دهه‌ی شصت، بی‌هوا توی عروسی‌خانه‌ها می‌ریختن. هر جایی که سروصدای نامتعارف بود. یادم هست یه بار دهن مهمونا و حتی داماد رو بو کردن بینن مشروب خوردن یا نه. ماشینای گشت، وقتی متوجه ماشین می‌شدن که از مجلس عروسی برمی‌گردد، نگاهش می‌داشتن و واریش می‌کردن (حسین شعبانی ۶۵ ساله).

اما این برخوردها سبب نشد تا مشروب از مجالس عروسی جمع شود. همچون بسیاری از امور، منطق پنهانی بودن و رفتن به پشت‌صحنه بر آن حاکم شد:

جام‌ها و استکانا از عروسیا جمع شد و مردم به داشتن استکانی تو چیپشون قناعت کردن تا هر وقت تو عروسی، فضایی دست بده، مشروب بخورن، مشروب‌ها هم یا زیر چادر و تو کیف خانما، یا زیر کت آقایون بود و با سختی و مرارت جابجا می‌شد. قبل عروسی زیر درخت یا گوشه‌ی حیاطی جایی چند تا استکان می‌داشتیم. تو مجلس هم یه نفر ساقی بود. بعضیا هم قبل مجلس می‌خوردن که البته ریسک داشت. چون امکان داشت کمیته جلوشون رو بگیره و از بوی دهن‌شون متوجه شه. با این همه هیچ‌وقت بساط مشروب از تو عروسیا جمع نشد (راد فر، ۷۱ ساله فروشنده).

۳.۵ ابداع مردمی و جشن‌ها

تا پیش از انقلاب، موسیقی زنده، بخش جدایی‌ناپذیر جشن‌ها بود. تا صدای ساز در نمی‌آمد، جشن رونق نداشت. تا قبل آن، هر چه بود، مقدمات و آمادگی برای جشن بود. پیش از انقلاب مردم برای دعوت از نوازنده‌ها به بنگاه‌های شادمانی سر می‌زدند که در اکثر شهرها هم وجود داشتند.

در تهران بنگاه‌های شادمانی در طول خیابان سیروس، بین چهارراهی به همین نام و چهارراه سرچشمه پراکنده بودند و مردم برای دعوت از انواع مطرب‌ها و نمایش‌های روحوضی یا تخته‌حوضی و شامورتی‌بازی و شعبده‌بازی، برای جشن‌های نامزدی و عقد و عروسی و ختنه‌سوران به این خیابان مراجعه می‌کردند. این بنگاه‌ها که در واقع

حیات جشن در زندگی روزمره دهه شصت ایران (فاطمه لطفی و دیگران) ۲۲۱

دفتر کار گروه‌های مطربی محسوب می‌شدند، جای خود را امروزه به مغازه‌های ساز فروشی یا مغازه‌هایی که به «اکو موزیک» معروف‌اند و تجهیزات صوتی مثل آمپلی‌فایر، بلندگو، میکروفن و غیره اجاره می‌دهند، داده‌اند (فاطمی، ۱۳۹۳: ۲۶).

پس از انقلاب، موسیقی به‌طور کلی و موسیقی‌های شش و هشت و جشنی و به تعبیری رنگ دار، به شکل جدی با ممنوعیت مواجه شدند. چراکه موسیقی رنگ دار، موسیقی رقص بود. تنها موسیقی موردقبول، موسیقی انقلابی بود که تا مدت‌ها بر سر پذیرش این نوع از موسیقی هم جدال بود. ارسال کامکار در مصاحبه‌اش چنین می‌گوید:

اصلاً جرئت نداشتم سازم را با خودم بیرون ببرم، حتی کارت تردد برای ساز داشتیم. به یاد ندارم با ساز بیرون رفته باشم و در خیابان کسی جلوی من را نگرفته باشد. معمولاً پاسداری می‌آمد و با تند می‌پرسید: این چیه؟ با ترس و لرز می‌گفتم والا این ساز است. باهاش خمینی ای امام می‌زنیم. بعضی‌ها که منطقی تر بودند می‌گفتند: آها، خمینی ای امام! آها موسیقی! اما بعضی‌هایشان که سخت‌گیرتر بودند، ما را به کمیته می‌بردند. چند باری به کمیته رفتم. دوباره آن سؤال‌ها از نو. ساز را درمی‌آوردند و مدام ما باید می‌گفتم آقا تو رو خدا اینجاش به میز نخورد، احتیاط کنید، قیمتی است. راستش آن موقع از مردم هم می‌ترسیدم. آن‌ها هم گاهی با لحن بدی می‌پرسیدند یا بد نگاه می‌کردند. حسم این بود که آن‌ها هم می‌گویند که این‌ها طاغوتی‌اند (ایسنا، ۱۳۹۶).

تصویر ۱۵. مجوز حمل ساز صرفاً برای مراکز آموزشی و تمرین بدون حق استفاده در محافل غیرشرعی و مراکز عمومی غیررسمی، ۱۳۶۷

در این شرایط، خوانندگان و نوازندگان مجالس با ممنوعیت‌های دوگانه مواجه بودند؛ نه سازشان قانونی بود و نه صدایی که از آن به گوش می‌رسید. هر دو ممنوعه بودند؛ موسیقی مجالس شاد، طربناک بود و حرفه‌ی نوازندگان مجالس، غیرقانونی:

کمیته که او مد بعد به چند صباحی همه‌مون رو خواستن، به مسن ترها که دیگه نمی‌تونستن کاری کنن گفتن که اسم بنویسن و هرماه به مقررری بخور نمیری بهشون میدن، به گمونم از طرف بهزیستی. هرچند نفهمیدم بالاخره چیزی دست‌شون رو گرفت یا نه. به بقیه‌ی ماها هم گفتن که دیگه انقلاب شده و اون بساط لهو و لعب و بی‌بندوباری رو باید کنار بذارید. گفتن به فکر به شغل آبرومند باشید (رضا ترکمن ۸۰ ساله، نوازنده).

دسترسی به نوازنده‌ها سخت‌تر شده بود. خود مردم هم تحت تأثیر فضای انقلابی تغییر رویه داده بودند و خیلی‌ها هم از شرایط پیش‌آمده می‌ترسیدند. ترس ریختن کمیته به درون مجالس و بر هم زدن عروسی، خیلی‌ها را از آوردن نوازنده منصرف می‌کرد. نوازنده‌ها هم ترس از رفتن به مجالس و گرفتن سازشان را داشتند. به همین دلیل در طول دهه‌ی شصت و اواخر آن، وقتی که گروهی را برای مراسم جشنی دعوت می‌کردند گاه تا چند ساعت مانده به مراسم، آدرس را نمی‌گفتند که مکان جشن لو نرود.

دل‌وجرئت می‌خواست رفتن به مجالس. این‌طور هم نبود که کامل تعطیل کنیم، من خودم مجالس آدم‌های مطمئن و آشنا رو می‌رفتم. البته کسانی رو هم می‌شناسم که واقعاً ۱۰، ۱۲ سال، ساز و موسیقی رو گذاشتن کنار تا اوایل دهه ۷۰ که جو آرام‌تر شد (کلهر، ۶۷ ساله، نوازنده).

در شرایطی که موسیقی ممنوع بود و حتی موسیقی انقلابی هم با اماواگر مواجه بود، موسیقی‌های شاد و جشنی با ممنوعیت مضاعفی روبرو بودند. نعمت‌الله گلزار، اولین مدیر شرکت رسانه‌ای سی‌بی‌اس پس از انقلاب چنین می‌گوید:

آهنگ‌هایی که ریتمیک بود یا شیش و هشت بود، این‌ها را انقلاب دوست نداشت. اگر این‌جوری بود بهش می‌گفتن مبتدل. یا خانمی خونده بود می‌گفتن مبتدله. اون کمیته‌ای که می‌اومد ساز رو بگیره دیگه نمی‌دونست این ساز مال کیه، چیه، چجور نواخته می‌شه. ساز رو می‌گرفتن و می‌شکوندن. بابا این همون سازی بود که باهش خمینی ای امام رو میزنین (جهانگیری، ۱۳۹۸).

حیات جشن در زندگی روزمره دهه شصت ایران (فاطمه لطفی و دیگران) ۲۲۳

در چنین شرایطی بود که خلاقیت‌های افراد در خلق فضایی شاد در جشن‌ها نمایان شد. ترانه‌هایی که سن و سال‌دارهای فامیل یا جوان‌ترهای خوش‌ذوق می‌خواندند و بقیه هم همراهی می‌کردند، بخشی از آیین شاد کردن و گرم کردن مجلس بود. ترانه‌های محلی «حمام داماد یا واسونک شیرازی»، «این حیاط و اون حیاط می‌ریزن نقل و نبات»، «کوچه تنگه بله»، «کفتر کاکل به سر»، «دلبرم دلبر» و هر شعر و ترانه‌ی قدیمی‌ای که از حفظ بودند:

دایره می‌زدن به جای تنبک. هم کوچک و جمع‌وجور بود و هم کم سروصدا. می‌شد راحت آورد و برد و موقع دردسر، راحت زیر چادری چیزی قایم‌ش کرد. یکی دو تا خانم هم بودن که به مجالس می‌رفتند. توی همدان ملوک خانمی بود که به ملوک کور معروف بود. می‌خوند برامون. بعضی وقتا هم نمایش بازی می‌کردن، لباس مردونه می‌پوشیدن. عمو سبزی‌فروش می‌خوندن... بعضی وقتا که دستمون به جایی بند نمی‌شد، قاشق چنگال توی دبه می‌ریختیم، زیاد می‌ریختیم و بعد تکون می‌دادیم (زهره منوچهریان، ۶۶ ساله خانه‌دار).

در دهه‌ی شصت اگر ضبط‌صوتی بود که اغلب هم بود و از این بزرگ‌ترها که بهش می‌گفتند استریو، خیلی خوب، اگر هم نبود، کار بزن و برقص با تمپو یا حتی یک دبه ترشی راه می‌افتاد و چه حالی می‌داد (چلچراغ، ۱۳۹۵).

تصویر ۱۶. رقص در جشن عروسی، سال ۱۳۶۰، اراک

تصویر ۱۷. شادی در جشن عروسی، سال ۱۳۶۷، مسجد سلیمان

جریان تکثیر نوارهای کاست که فرایندی مرکزمند در قبل از انقلاب بود، به جریانی سیال و سلیقه‌ای تبدیل شده بود که یا مردم در هنگام عروسی‌ها و جشن‌های تولد سراغ آن‌ها را از هم می‌گرفتند یا برای تهیه‌ی آن به بازار سیاه مانند خیابان لاله‌زار که مرکز پخش موسیقی در قبل از انقلاب و حال مرکز زیرزمینی آن شده بود، سر می‌زدند (طاهری کیا، ۱۴۰۰: ۱۶).

نوارهای کاست که تا چندی پیش کارکرد انقلابی و آگاهی‌بخشی داشتند، این بار در کسوت شادی‌بخش مجالس عروسی و جشن حاضر شده بودند:

در دهه‌ی شصت آواهایی که به‌دوراز نگاه نظاره‌گر جمهوری اسلامی درون شیارهای زندگی روزمره شنیده می‌شدند، خودشان را در کالبد نوارهای کاستی جای دادند که دست‌به‌دست و تکثیر می‌شدند (همان، ۱۵). البته که نوارها محدود و گران هم بودند و این بود که خیلی وقت‌ها مردم روی نوارهای قدیمی‌تر و مذهبی که در دسترس بودند نوار و گلچین خودشان را ضبط می‌کردند (طاهری کیا، ۱۴۰۰، ۱۹-۲۰).

بخش زیادی از جای خالی نوازنده و خواننده را در جشن‌ها ضبط‌صوت‌های معمولاً قرضی با همه‌ی قیژقیژشان به دوش می‌کشیدند. صدای ضبط‌ها از ته چاه درمی‌آمد و همان را هم معمولاً کسی بود که تذکر کم کردن صدایش را بدهد. گاهی هم که نوار می‌پیچید یک نفر آدم باحوصله‌ی خودکار به دست که مسئول ضبط هم بود، نوارهای پیچیده در دل هم را راست و ریست می‌کرد و دوباره توی ضبط جا می‌داد:

حیات جشن در زندگی روزمره دهه شصت ایران (فاطمه لطفی و دیگران) ۲۲۵

بعضی‌ها هم در پاسخ به اصرار اطرافیان برای رقص می‌گفتند نوایم همراه نیست. من فقط با نوار خودم می‌توانم برقصم. حالا نوار من چه بود؟ یک نوار کاست مارک مکسل بود که خامش در هر مغازه‌ای پیدا می‌شد. شاید هم ضبط کردن روی نوارهای دیگه. فقط کافی بود در نزدیکان و اقوام کسی ضبط دو کاسته داشته تا هرکسی گلچینی برای خودش دست‌وپا کنه و اسمش رو هم بذاره نوار من (مریم، سایت کرونا ۲۴).

جوان‌های اون موقع وصل بودن به موسیقی قبل خودشون نه هم‌زمان خودشون (رامین بهنا، آهنگساز و بنیان‌گذار گروه آویژه) دهه شصت ایران مصادف بود با مایکل جکسون. رنگ‌آمیزی در موسیقی. مردم کاست‌ها رو می‌بردن، پاک می‌کردن روش موزیک مبتدل می‌زدن. می‌ره به نوار آهنگ‌ها و سرودهای انقلابی می‌خره روش اونو پر می‌کنه. آهنگ‌هایی که از خارج می‌اومد سریع قاچاقش رو می‌زدن و پخش می‌شد (جهانگیری، ۱۳۹۸).

به همین دلیل است که در روایت موسیقی دهه‌ی شصت، نباید این صداها را به ظاهر خاموش اما در واقعیت بلند و رسا را از یاد ببریم:

برای مرور موسیقی دهه‌ی شصت باید تمرکز را بر فضاهای خصوصی و صداها را ممنوعی گذاشت که اندک جشن‌ها و عروسی‌ها را ممکن می‌کردند؛ جشن‌هایی که شبیه یک غفلت چندساعته از حقیقتی بود که بیرون خانه‌ها و روی مرزها داشت رخ می‌داد (تاریخ ایرانی، ۱۳۹۸).

نوازنده‌ها و خواننده‌ها با اجرای نمایش و تئاتر و بازی درآوردن و مهمانان با خواندن شعرهایی که دو خانواده را مخاطب قرار می‌دادند و یک‌جور کل‌کل صوری بین بستگان عروس و داماد بود، همه بخشی از جریان خلاقیت در شرایطی بودند که محدودیت‌ها راه را بر شادی و جشن می‌بستند. هرکسی هنری داشت به شکل ساز نوازی، بشکن زدن، تقلید صدا یا حرکات نمایشی اجرا می‌کرد و سعی در خلق لحظاتی شاد در جشن‌ها داشتند.

۴.۵ تجربه‌ی احساسات متناقض در جشن

احساسات گرچه اموری به‌ظاهر شخصی، درونی و روانشناختی‌اند، درعین‌حال تجربه‌هایی عمیقاً اجتماعی، سیاسی و تاریخی‌اند. «ترس، شرم، عشق و خشم از جمله مهم‌ترین احساساتی است که با سیاست‌های کلان فرهنگی و اجتماعی جوش می‌خورند و متبلور می‌شند» (طاهری کیا، ۱۳۹۹: ۱۱۱). بعد از انقلاب ۵۷، متأثر از فضای انقلابی، احساسات

مردم در بسیاری زمینه‌ها دستخوش تغییر قرار گرفت. پس از انقلاب به دلیل مجموعه محدودیت‌ها و خوانشی خاص از شادی، افراد مجموعه‌ی متناقضی از احساسات را در جشن‌ها تجربه می‌کردند. تجربه‌ی احساسی افراد در جریان جشن‌ها به هیچ‌وجه تجربه‌ای فردی یا یکدست نبود. «ترس از به هم خوردن مراسم و ریختن کمیته»، «لذت»، «شرم از رقص و شادی»، «معذب بودن به خاطر تجملات جشن»، «پنهان‌کاری» و «حس بی‌اعتمادی» بخشی از احساساتی بود که افراد طی جشن تجربه می‌کردند. این تجربه‌ی مشترک، بازنمایی کننده‌ی فضایی بود که پس از انقلاب شکل گرفته بود.

شرم از بدن، به عرصه آوردنش، رقصاندن و تکان دادنش در جشن‌ها جلوه‌ای از گفتمان ارزشی مسلط جامعه بود. گفتمانی که توجهش معطوف به تعالی روح و ساخت بدنی انقلابی بود. سایه‌ی نگاه‌ها سنگین بود و رقصیدن، کاری سبکسرانه به حساب می‌آمد. «تلاش این بود تا بدن بزم به بدن رزم و انقلابی چرخش یابد» (طاهری کیا، ۱۴۰۰: ۱۸۹).

سال ۶۵ به جشن عروسی رفتم که توی حیاط برای مردها میز و صندلی چیده بودن و زنونه توی خونه بود. نه از موزیک خبری بود و نه دست و رقصی. شبیه فاتحه‌خوانی بود. هرکسی از راه می‌اومد، سلام و علیکی می‌کرد، روی صندلی می‌نشست، میوه و پذیرایش رو می‌خورد و بعدم می‌رفت. چندتایی جوون خودشون رو میز ضرب گرفته بودن، می‌خوندن و می‌رقصیدن، فضا سنگین بود و بعضی‌ها چپ‌چپ نگاهشون می‌کردن، با این همه گوش جوونا بدهکار نبود (شوکتی نیا، ۶۸ ساله، بازنشسته ارتش).

تجربه‌ی ترس در جشن‌ها همچون شبی بود که حول افراد و موضوعات مختلف می‌چرخید. به خصوص وقتی که مراسم مختلط بود یا نوازنده و خواننده حضور داشت. پرده‌ها را می‌کشیدند و در و پنجره‌ها را می‌بستند تا صدا به بیرون درز نکند و کسی شاکمی نشود. همه می‌دانستند که باید آرام و بی‌سروصدا برگزار کرد. این مسئله به خصوص در شهرها که زیر سایه‌ی گشت زنی‌های مدام ماشین‌های کمیته بودند، شدت بیشتری داشت. بدین شکل تجربه‌ی زیرزمینی جشن شکل گرفت.

تجربه‌ی ترس گرچه فراگیر اما در میان همه یکسان احساس نمی‌شد. شاغلین بیشتر نگران بودند؛ اولین تبعات چنین برخوردی می‌توانست متوجه جایگاه شغلی‌شان باشد:

حتی دوره‌ی‌های زنانه هم که می‌رفتیم نگران بودیم. یادمه با همکارا رفته بودیم خانه مبارکی رئیس مدرسه. یکی از معلما لباسش آستین کوتاه و گیپور بود. مدام نگران بود و

حیات جشن در زندگی روزمره دهه شصت ایران (فاطمه لطفی و دیگران) ۲۲۷

به من می‌گفت می‌ترسم برام در دسر بشه. مخصوصاً چون معلم دینی هم حضور داشت و حتی چادر هم از سرش برنداشت (مهری صارمی، ۶۴ ساله، معلم بازنشسته).

ترس از مواجهه با کمیته و منکرات و دخالت تا خصوصی‌ترین امور، حیات زیرزمینی دهه‌ی شصت را پدید آورده بود. در جشن‌ها و مهمانی‌ها نیز همچون دیگر امور زندگی روزمره، محافظه‌کاری جریان داشت:

مردم از ترس کمیته و منکرات، زرد و آبی کراوات و سرخی ماتیک مهمانی را درست جلوی در خانه‌ی میزبان می‌زدند تا در مهمانی با اوایلای مرتضایی (خواننده) برقصند. لباس اصلی‌شان را نمی‌پوشیدند و گاهی در بدو ورود به جشن، تازه لباسشان عوض می‌کردند (خاطرات دهه‌ی شصت، ۱۳۹۸: ۱۳۶).

شرایط جنگ هم تأثیرگذار بود. «جنگ به لحاظ گستره‌ی تاثیراتی که در زندگی اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و خانوادگی انسان‌ها می‌گذارد و همچنین حجم انبوه تغییرات اجتماعی که به بار می‌آورد، متغیر مهمی در تحول حیات اجتماعی است» (جوادی یگانه و قنبریان، ۱۳۹۱: ۲۸). خیلی از خانواده‌ها عزیزانشان را در جنگ از دست داده بودند و این فضا اجازه‌ی بروز شادی را به‌راحتی نمی‌داد. هرچند که جشن در شرایط جنگ نقشی دوگانه داشت و احساساتی متفاوت را حمل می‌کرد. از سویی حرمت خانواده شهدا مطرح بود و افراد را در مرز ابهام خواستن و نخواستن قرار می‌داد و از سوی دیگر، از معدود فضاهای دل‌خوشی و شادی‌بخش زندگی روزمره بود. جشن‌های خانوادگی هرچند کوچک، ملجأ و پناهی بود تا سختی و پیچیدگی شرایط جنگ را تاب آور کند.

شهید می‌آوردن و توی خیلی از کوچه‌ها که رد می‌شدی حجله‌ی شهید بود. برای عروسی برادرم خیلی ذوق داشتم. دلم می‌خواست مجلسش را گرم و باصفا برگزار کنیم. از طرفی عذاب وجدان داشتم و نگران حرف‌وحديث‌ها بودم. نمی‌فهمیدم درست و غلط کدومه (زهره منوچهریان، ۶۰ ساله).

یادمه تو کرمانشاه ترس از بمبارون بود و رفته بودیم به یکی از شهرهای شمالی. شده بود خونه‌مون، هرچند کم اسباب و اثاثیه. شوق تولد یک‌سالگی پسر من رو داشتم. تو همون شرایط برا تولدش کیکی پختم، بخاری رو گذاشتم وسط اتاق، با یه پارچه پوشوندمش و با هر چی داشتم یه جشن کوچیک برای پسر من گرفتم. خودمون بودیم و صابخونه و بچه‌هاش. به همین چیزا دل‌خوش بودیم (مهری صارمی، ۶۴ ساله و معلم بازنشسته).

احساسات ناهمگون تنها از خلال حضور در جشن‌ها تجربه نمی‌شد؛ حتی غایبان هم در نسبت با جشن‌ها چنین احساساتی را تجربه می‌کردند؛ در دوران جنگ، زندگی برای افراد به دو بخش پشت جبهه و جلوی جبهه تقسیم شده بود. «جنگ تمامیت جامعه را درگیر خود کرده بود» (کاظمی، ۱۳۹۸: ۷۰) جنگ، نمادی از پایمردی بر سر ارزش‌های انقلابی و اسلامی بود و جشن، وجه سرخوشانه‌ی زندگی. دست‌کم برای بسیاری که در جبهه‌ها بودند و از زندگی پشت جبهه جدا شده بودند چنین احساسی را تداعی می‌کرد. خاطرات یکی از رزمندگان بازگشته از جبهه گویای احساس سرخوردگی عظیم او و همتیانش است:

تهران پُر جشن‌های عروسی بود. دو تا از دوست‌های من شهید شده بودند. اون وقت اون‌جا، تو همون کوچه، هم‌زمان با مراسم ختم اون‌ها، عروسی بود. توی جبهه قضیه اسلام و جنگ بود. اینجا تو تهران مردم از مُد و موسیقی حرف می‌زدن. تو رادیوی صدای امریکا صدای ایرانی‌هایی رو می‌شنیدیم که زنگ می‌زدن و درخواستِ پخش آهنگ‌های جدید می‌دادن. تو تهران برای هیچ‌کس جنگ مهم نبود. همه بی‌پول بودن (نایپل، ۱۳۹۰).

۵.۵ سادگی تحمیلی به جشن متأثر از اقتصاد جنگ

پس از انقلاب، گفتمان ساده‌زیستی و نفی تجملات شکل گرفت و از سوی دولت به‌طور جدی دنبال شد. سادگی به ارزش بدل شده بود و جشن موضوع تجمل تلقی می‌شد. در روزنامه‌ها و مجلات، سبک ازدواج و جشن گرفتن‌های ساده به شکل مهمانی مختصر با پذیرایی ساده معرفی و تبلیغ می‌شد. سادگی در تمام شئون زندگی، ارزش بود:

آن روزی که زرق‌وبرق دنیا پیدا بشود و شیطان در بین ما راه پیدا کند و راهنمای ما شیطان باشد، آن روز است که ابرقدرت‌ها می‌توانند در ما تأثیر کنند و کشور ما را به تباهی بکشانند (خمینی، ۱۳۷۶: ج ۱۷، ۳۷۶).

آیت‌الله خمینی در یک سخنرانی به‌صراحت گفت: «می‌خواهم تقاضا کنم از تمام کسانی که در ایام به‌اصطلاح خودشان عید نوروز می‌خواهند تشریفات داشته باشند، امسال تشریفات را کم کنند» (خمینی، ۱۳۷۶: ج ۱۴، ۱۵۷)

به فاصله‌ی کوتاهی پس از انقلاب، جنگ ایران و عراق رخ داد. جنگ، بسیاری از وجوه تجملی و مصرفی را از زندگی روزمره زدوده بود و جشن‌ها را نیز متناسب با فضای

اقتصادی موجود شکل می‌داد. ساده‌انگارانه است اگر سادگی جشن‌ها در دهه‌ی شصت را صرفاً ناشی از مشی دوری از تجملی بدانیم که توسط حاکمیت تبلیغ می‌شد. واقعیت این است که سادگی، تماماً ارادی و محصول خواست افراد و پذیرش نظام ارزشی جدید نبود. سادگی به وجود آمده تا حد زیادی ناشی از اجبار و نبود امکانات بود. تجربه‌ی ریاضتی سال‌های جنگ و اقتصاد کوپنی نیز به این مسئله دامن می‌زد. تحت تأثیر چنین فضایی بود که خیلی از افراد مجالس خود را ساده برگزار می‌کردند. سبک و سیاق جشن گرفتن، پذیرایی و لباس‌ها ساده و به‌دوراز ریخت‌وپاش بود. تأمین وسایل شروع زندگی هم موضوع این سادگی قرار گرفت:

دهه‌ی شصت دهه‌ی ازدواج‌های ساده بود. البته اکثر این ازدواج‌های ساده از روی اجبار و نبود امکانات بود. تأمین جهیزیه در دوران جنگ، کار سختی بود چون تولید کارخانه‌های لوازم‌خانگی با حواله توزیع می‌شد. برای تأمین جهیزیه ستادی تشکیل شده بود تا نوعروسان به آن مراجعه و با اخذ نوبت چند قلم کالای ایرانی تحویل بگیرند. این کمبود لوازم‌خانگی مخصوصاً برای آن‌هایی که دختر داشتند سبب شد تا حجاج بیت‌الله الحرام را وادارد تا از عربستان با خود لوازم‌خانگی بیاورند. آن روزها نقل می‌شد که شخصی به ستاد جهیزیه مراجعه و طلب ماشین لباسشویی می‌کند، مسئول مربوطه به او پاسخ می‌دهد که مگر حضرت فاطمه ماشین لباسشویی داشت که تو برای دخترت می‌خواهی؟ او هم با حاضر جوابی پاسخ می‌دهد که مگر حضرت علی بنز ضدگلوله داشت که الآن مسئولین سوار می‌شوند و گویا این جواب برایش دردسر شده بود (خاطرات دهه‌ی شصت، ۱۳۸۹، ۳۷).

تحت تأثیر فضای جنگ و شرایط نامساعد کشور، اقلام اولیه خوراک نیز کمیاب و دسترسی به آن سخت شده بود:

جنگ شده بود. جمعیت کشور روزبه‌روز بیشتر می‌شد و اقتصاد وابسته‌ی ایران به آمریکا و انگلیس هنوز خودش را پیدا نکرده بود. برنج ایرانی طلا بود. مردم برنج ایرانی را روی چشمشان می‌گذاشتند؛ اما پیدا نمی‌شد که نمی‌شد. شمالی‌ها برنج ایرانی را چند برابر قیمت به متقاضیان می‌فروختند. برنج که چه عرض کنیم انگار که هروئین بود. برنج‌های شمال را مثل مواد مخدر زیر اتومبیل‌های سواری و کامیون باربری جاسازی می‌کردند. خرید و فروش برنج ایرانی در سال‌های آغازین جنگ ممنوع بود. بشقاب برنج بدون دردسر برای ما آرزو شده بود؛ اما فروردین‌ماه ۶۲، در راستای کاهش محدودیت‌های غذایی، عرضه برنج ایرانی با قیمت ۴۰ تومان برای هر کیلو آزاد شد...

گرچه مخالفت‌ها زیاد بود اما اقشار متمول از این تصمیم راضی به نظر می‌رسیدند چراکه از تهیه برنج ایرانی مثل قاچاقچی‌ها خسته شده بودند (همشهری، ۹۷).

پیرو همین شرایط بود که در جشن‌ها هم بریزوپاش خاصی در کار نبود. «یک سری کالاها که لوکس و تجملاتی به حساب می‌آمد و به دلیل صرفه‌جویی ارزی وارداتشان از سال ۱۳۵۸ ممنوع بود» (فرصت امروز، ۱۳۹۳). خود جشن نیز نماد تجمل بود که حالا می‌بایست به‌حسب ضرورت هر چه ساده‌تر برگزار شود. در آن زمان جشن‌هایی که در تالار یا باشگاه‌ها برگزار شوند تعدادشان کم بود. در عقد و عروسی‌ها، تزیینات هرچه بود، سلیقه‌ی زنان خوش‌ذوق در بین اقوام بود. بادام و گردو رنگ می‌کردند، نقل در تور می‌پیچیدند و خلاصه با هر چه در دست‌وبالشان بود سفره‌ی عقد را می‌چیدند. با کاغذ رنگی (شرشره کاغذی) و تور و روبان پلاستیکی، قسمتی از دیوار و اتاق که مناسب‌تر از سایر قسمت‌های خانه بود تزیین می‌کردند. هر شیء زینتی موجود در خانه به کار تزیینات می‌آمد؛ تابلوی روی دیوار، گل مصنوعی در طاقچه.

تصویر ۱۸. تزیینات جشن عروسی غلامرضا و نسرین، ۱۳۶۶، اراک

معمولاً صبح عقد می‌کردن و عصر یک شیرینی‌خوران برگزار می‌کردن. پذیرایی عصر هم به‌صرف شیرینی بود و گاهی میوه‌ای در کنارش. شام، مهمان‌های کمتری دعوت داشتن و بیشتر از فامیل بودن و البته که تشریفات خاصی نداشت. پلو و خورش بود، خانواده‌های متمول‌تر هم یک پُرس کوبیده تک سیخ یا مرغ بود و والسلام! (افسانه ۶۳ ساله معلم).

حیات جشن در زندگی روزمره دهه شصت ایران (فاطمه لطفی و دیگران) ۲۳۱

توجه به ریاضت موجود در دهه‌ی شصت نباید سبب شود که تنها بر وجوه ساده‌ی زندگی روزمره و جشن‌ها اتکا کنیم و آن را امری یکدست بدانیم. غلبه‌ی گفتمان ساده‌زیستی در آن دهه که گاه بسیار کلیشه‌ای می‌نماید، نباید ما را از تنوع رفتارهای مرتبط با جشن غافل کند. هرچند این دست تنوع‌ها برای همه‌ی اقشار جامعه و در همه‌ی شهرها در دسترس و مقدور نبود. در این خصوص گزارش منتشرشده در روزنامه همشهری قابل تأمل است:

شما نباید فکر کنید که اول انقلاب، امکانات کم بوده و ملت همه‌اش درگیر جنگ و پیدا کردن سرپناه بوده‌اند، نه خیر! خیلی از مردم همان موقع هم زندگی‌شان را می‌کردند و مهم‌ترین دغدغه‌شان این بود که چگونه می‌توانند مژه‌هایی زیباتر، بلندتر و خفن‌تر داشته باشند... برای از بین بردن این دغدغه بعضی از آرایشگاه‌ها اقدام به آرایش کامل و پیوند مژه برای عروس‌ها می‌کردند که هزینه‌اش ۲ هزار تومان می‌شده که آن موقع پول کمی نبوده (روزنامه همشهری، ۱۳۹۷).

۶. نتیجه‌گیری

تجربه‌ی جشن در دهه‌ی شصت به‌هیچ‌وجه تجربه‌ای یکدست نبود. در پی برآمدن نظام ارزشی و انقلابی جدید، ارزش‌ها و کردارهای فرهنگی متفاوتی شکل گرفت. در حوزه‌ی جشن‌ها دوگانه‌سازی رخ داده بود. از سویی حاکمیت سعی در تضعیف و به انقیاد درآوردن جشن‌های ملی داشت؛ دولت اسلامی از خلال هدایت جشن‌های عرفی همچون نوروز به فضاهای قدسی همچون حرم امامان، زیارتگاه‌ها و مساجد تلاش می‌کرد تا از بار عرفی جشن‌ها و وجوه جشنی‌شان کاسته و آن‌ها را در تصرف خود درآورد و از خلال تصرف این موقعیت‌ها، زندگی روزمره مردم را تسخیر و به شکل دلخواه خود درآورد. دولت تلاش داشت تا جشن‌های خصوصی و خانوادگی همچون جشن عروسی‌ها نیز در مساجد و فضاهای قدسی برگزار شود تا از این رهگذر، پیش‌بینی‌ناپذیری آن را کنترل کند. از سوی دیگر هرچند انقلاب، طوفانی بر پا کرده بود و مردم در بسیاری موقعیت‌ها با رویکرد و ارزش‌های رسمی هم‌پیمان و هم‌سو بودند اما این تمام ماجرا نبود و چنین روایتی تقلیل‌گراست. در واقعیت، بسیاری روال‌های معمول زندگی همچون جشن‌ها، مسیر خود را پیدا کرده و به اشکال دیگری به حیات خود ادامه می‌دادند. مردم با ابداع و خلاقیت خود در جشن‌ها، از تماماً تحت سیطره‌ی حاکمیت قرار گرفتن، طفره می‌رفتند و تا حدی در برابر

آن مقاومت می‌کردند. گرچه نباید فراموش کرد که در دهه‌ی شصت بیش از هر زمان دیگری مردم و حاکمیت به هم شبیه بودند، باین‌همه تمرکز بر جشن‌ها به‌عنوان نقاط عطف زندگی روزمره و لحظات خلق، تکثر، ابداع و مقاومت، می‌تواند روایتی چندصدایی از دهه‌ی شصت ارائه کند.

تجربه‌ی جشنی مردم در دهه‌ی شصت را می‌توان ذیل مقولات «حذف، به حاشیه راندن و تسخیر جشن‌ها متأثر از امر سیاسی»، «نظارت بر جشن و کنترل‌گری در فضای عمومی و خصوصی»، «ابداع مردمی در جشن‌ها»، «سادگی تحمیلی به جشن متأثر از اقتصاد جنگ» و درنهایت «تجربه‌ی احساسات متناقض در جشن»، صورت‌بندی و فهم کرد.

بعد از انقلاب، جشن‌های ملی و باستانی به حاشیه رانده شدند. حاکمیت تلاش داشت تا عناصر عرفی را از جشن‌ها زدوده و با پیوند آن با فضاها‌ی مذهبی و قدسی، آن‌ها را تسخیر نماید؛ اما جشن‌های خانوادگی به مدد خلاقیت و پویایی‌ها، در فضایی جدید به حیات خود ادامه دادند. گرچه گفتمان مسلط، پرهیز از تجمل‌گرایی را تبلیغ می‌کرد اما سازوکار سادگی جشن‌ها، بیش از تکیه بر گفتمان نفی تجملات، متأثر از اقتصاد نحیف و ریاضتی دوران جنگ بود. جنگ با همه‌ی مصائبش بر سر مردم آوار شده بود و جیب‌ها و سفره‌ها را کوچک کرده بود. تجربه‌ی احساسات جمعی نیز در جریان جشن‌ها، متنوع و متناقض بود. مردم تنوعی از احساسات را تجربه می‌کردند که ترس، وجه غالب آن بود. احساسات مردم از حضور در جشن‌ها را می‌توان ذیل مقولات «ترس از به هم خوردن مراسم»، «لذت زیرزمینی بودن»، «شرم از رقص و شادی»، «معذب بودن به دلیل تجملات»، «پنهان‌کاری» و «حس بی‌اعتمادی» صورت‌بندی کرد.

در دهه‌ی شصت از خلال مداخله‌ی دولت برای تسخیر فضاها‌ی جشنی، دوگانه‌ی جشن حاکمیتی / جشن مردمی شکل گرفت؛ از یک‌سو نوع «حاکمیتی» جشن که واجد ویژگی‌های «حذف و به حاشیه راندن جشن‌های ملی و باستانی»، «پیوند جشن با فضاها‌ی مذهبی و قدسی»، «سادگی و دور از تجملات بودن»، «حلال و دور از فضای گناه‌آلود و لهو و لعب» بود. از سوی دیگر، نوع «مردمی» جشن که واجد ویژگی‌های «خلاقیت در جشن»، «حفظ بخش‌های اصلی جشن همچون موسیقی و رقص»، «زیرزمینی و پنهانی شدن» و «شادی عرفی و این‌دنیایی در جشن» بود.

در دهه‌ی شصت، جشن‌ها، خرده فضاها‌ی گریز و میانجی تاب‌آوری در زندگی بودند. نمایانگر خلاقیت و ابداع در سیلان ممنوعیت‌ها، سخت‌گیری‌ها، تورم و اقتصاد کوپنی.

حیات جشن در زندگی روزمره دهه شصت ایران (فاطمه لطفی و دیگران) ۲۳۳

جشن‌ها لحظات مهم و وجه مقاومتی زیست روزمره در برابر مجموعه سیاست‌های دولتی بودند. مردم از خلال جشن گرفتن، زمان‌های مختص خود را به موازات مناسبت‌های تقویم رسمی می‌آفریدند و به میانجی جشن گرفتن به شیوه‌ی خود و نه مطابق با الزامات فرهنگ رسمی، مقاومت و تکتیر را در کردارهای جشنی‌شان نشان می‌دادند.

جشن‌ها هم‌زمان هم میانجی برای کنترل‌پذیری بیشتر از سوی دولت و هم، راهی برای گریز از ملال در جامعه‌ای بودند که به‌غایت، گرایش به تکرار، کسالت و نفی امور این دنیایی داشت. جشن‌ها توجه به زندگی روزمره را هرچه بیشتر گوشزد می‌کردند درحالی‌که دولت می‌کوشید با دست‌کاری جشن‌ها آن‌ها را به آسمان متصل کند. می‌توان گفت که جشن در دهه شصت، محل درگیری و منازعه فرهنگی شده بود.

کوتاه‌سخن آنکه خوانش تاریخ دهه‌ی شصت تنها به مدد عکس‌های سیاه‌وسفید موجود از جنگ و انقلاب، خوانشی تک‌بعدی و ناکافی است. می‌بایست به آلبوم‌های عکس و فیلم مردم عادی مراجعه کرد؛ لبخند روی لب‌ها و برق چشم‌ها را در جشن‌ها دید. رقص بدن‌ها را به نظاره نشست. دست زدن‌ها و کل کشیدن‌ها و رقص بدن‌ها هماهنگ با موسیقی، همگی نشان از جریان و حیات زندگی در سخت‌ترین روزهاست. جشن‌ها در این دهه از معدود فضاهایی هستند که حواس متمرکز ما را از روی وقایع تاریخ رسمی همچون انقلاب و جنگ برمی‌دارند و مجال می‌دهند تا به تاریخ و روایت غیررسمی آن گوش فرا دهیم. جشن‌ها، فراخوان توجه به نیروهایی هستند که به مدد آن‌ها زندگی در دهه‌ی شصت، میسر و تاب آور می‌شد. حال باید دید با گذشت ۴ دهه از انقلاب، چه تغییراتی در فرم و معنای جشن‌ها روی داده است و این تغییرات چه معانی را بازنمایی و نمایندگی می‌کند؟ آیا منطق جشن در دهه‌ی اخیر تماماً متفاوت با دهه‌ی ۶۰ در ایران است؟

ضمائم

جدول اطلاعات مصاحبه‌شوندگان

ردیف	اسم	سن	شغل
۱	مجید کلهر	۶۲	نوازنده
۲	رضا ترکمن	۸۰	نوازنده
۳	رضا سعیدی	۶۳	عکاس

۴	مهری صارمی	۶۴	معلم بازنشسته
۵	زهره منوچهریان	۶۰	خانه‌دار
۶	حسین شعبانی	۶۵	بازنشسته
۷	فریبرز شکاریان	۶۰	استاد بازنشسته
۸	محمد غفاری	۷۰	استادکار (نجار)
۹	مهدی راد فر	۷۱	فروشنده ابزار
۱۰	ابراهیم شوکتی نیا	۶۸	بازنشسته ارتش
۱۱	افسانه عرفانی	۶۳	معلم بازنشسته

کتاب‌نامه

آزادی، آوین (۹۷/۱۰/۲)، «درس‌های خوردن یک بشقاب برنج ایرانی»، روزنامه‌ی همشهری، ویژه‌نامه‌ی درنگ، ۹۷/۱۰/۰۲.

بیات، آصف (۱۳۹۰)، *زندگی همچون سیاست، چگونه مردم عادی خاورمیانه را تغییر می‌دهند*. ترجمه‌ی فاطمه صادقی، دانشگاه آملستردام.

پایگاه اینترنتی کرونا ۲۴ (۸ مهر ۱۳۹۷)، «نوستالژی عروسی‌های دهه‌ی هفتاد».

جهانگیری، کتابون، دی‌ماه ۱۳۹۸، «مستند قطار مسیر ۶۰»، پایگاه اینترنتی تیوال به آدرس <https://www.tiwall.com/p/ghatar60>

جوادی یگانه، محمدرضا و فاطمه قنبریان (۱۳۹۱)، *علل کمبود تبادل خاطرات جنگ ایران و عراق در محافل غیررسمی شهر تهران، فصلنامه جامعه‌پژوهی فرهنگی، سال سوم، شماره دوم، زمستان ۱۳۹۱، ۲۷-۵۳*.

جوانان امروز (۱۳۵۹)، «اگر می‌خواهید ازدواج کنید بفرمایید اما به سبک کاملاً اسلامی» شماره ۶۸۷.

جوانان امروز (۱۳۵۹)، «دایره‌ی مبارزه با منکرات و اقدامات پرسروصدایش»، شماره ۶۱۹.

جوانان امروز (۱۳۵۹)، «در مسجد الجواد هم ختم برگزار می‌شود و هم عروسی اسلامی» (۱۳۵۹)، شماره ۶۸۱.

خبرگزاری ایسنا (۱۳۹۳/۰۳/۲۳) «اوایل دهه‌ی ۶۰ و برپایی جشن نیمه‌شبان در تئاتر شهر»، به آدرس isna.ir/x7CPvS

خبرگزاری ایسنا (۱۲ فروردین ۱۳۹۶)، «خاطرات ارسال کامکار، از کارت تردد برای حمل ساز تا اجرا در جبهه‌ها»، به آدرس isna.ir/xcYPQ7

خمینی، روح‌الله (۱۳۶۸)، *صحیفه امام*، جلد ۱۵ و ۱۷، تهران: موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی.

ذکایی، محمد سعید (۱۳۹۸)، *عواطف در جامعه و فرهنگ ایرانی*، تهران: آگاه.

حیات جشن در زندگی روزمره دهه شصت ایران (فاطمه لطفی و دیگران) ۲۳۵

رحیمیان، محمدحسین (۱۳۷۰)، *در سایه آفتاب؛ یادها و یادداشت‌هایی از زندگی امام خمینی، قم: موسسه فرهنگی پاسداران اسلام.*

روح‌الامینی، محمود (۱۳۷۶)، *آیین‌ها و جشن‌های کهن در ایران امروز، تهران: آگاه.*

روزنامه‌ی اطلاعات (۱۸ فروردین ۱۳۵۹)، «آخرین اختطار به مسئولان تئاترها و رستوران‌ها و تالارهای عروسی».

روزنامه اطلاعات (۱۸ اردیبهشت ۱۳۶۵)، «تعطیلی بوتیک‌های تهران به جرم فساد و فحشا».

روزنامه اطلاعات (۲۸ اسفند ۱۳۵۹)، «عید خونین امسال را از سوسنگرد، دزفول، اهواز، ایلام و آبادان دیدار کنیم».

روزنامه فرصت امروز (۲۹ مرداد ۱۳۹۳)، «سهمی که از کودکان دریغ شد»، گزارشی از مصرف سرانه‌ی اسباب‌بازی در ایران به آدرس اینترنتی www.forsatnet.ir/u/rbw3s4eE

روزنامه کیهان (۲۹ اسفند ۱۳۵۷)، «نوروز بی شاه مبارک»، ویژه‌نامه‌ی نوروزی کیهان.

روزنامه کیهان (۶ فروردین ۱۳۵۸)، «نخستین نوروز بی طاغوت چگونه برگزار شد؟».

روزنامه همشهری (۱ دی ۱۳۹۷)، «مژه پیوندی رسید»، خبرهای کوتاه اجتماعی از سال ۶۱ ویژه‌نامه‌ی درنگ، شماره ۷۵۵۸.

سختابی، سحر (۱ اسفند ۱۳۹۸)، «پرونده‌ی ۴۰ سال موسیقی ایران؛ از نغمه‌ی چاووش تا ندای عارف»؛ ۱۳۶۰: تصویر سه، رجعت به درون، پایگاه اینترنتی تاریخ ایرانی به آدرس <http://tarikhirani.ir/fa/news/8365>

طاهری کیا، حامد (۱۴۰۰)، *ایران به سوی جمهوری اسلامی؛ میدان سیال در سال‌های آستانه‌ی ۱۳۵۸-۱۳۶۰*. تهران: نقد فرهنگ.

طاهری کیا، حامد و حسین داوودی (۱۳۹۹)، «بروز احساسات مردانه در جریان انقلاب ۵۷ با مطالعه‌ی عکس‌های مستند انقلاب»، *فصلنامه جامعه پژوهی فرهنگی*، سال یازدهم، شماره چهارم، زمستان ۱۳۹۹، ۱۱۳-۱۳۹.

طاهری کیا، حامد (۱۴۰۱)، «موسیقی و حیات اجتماعی نوار کاست در دهه شصت شمسی ایران»، *فصلنامه مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران*، دوره‌ی ۱۱، شماره ۱، بهار ۱۴۰۱، ۱۶۷-۱۹۱.

طاهری کیا، حامد (۱۴۰۱)، «پروژه تطهیر فرهنگ شنیداری و میدان موسیقی در دهه‌ی شصت ایران»، *فصلنامه مطالعات فرهنگ-ارتباطات*، سال ۲۳، شماره ۵۸، تابستان ۱۴۰۱، ۱۴۳-۱۶۴.

فاضلی، نعمت‌الله (۱۳۹۶)، *مؤلفه‌های فرهنگی و اجتماعی شادی، فصلنامه راهبرد اجتماعی فرهنگی*، سال هفتم، شماره ۲۷، زمستان ۹۶.

فاطمی، ساسان (۱۳۹۳)، *جشن و موسیقی در فرهنگ‌های شهری ایران*، تهران: ماهور.

فیسک، جان (۱۳۹۵)، «فرهنگ و ایدئولوژی»، ترجمه‌ی مژگان برومند، *ارغنون*، شماره ۲۰ چاپ چهارم، ۱۱۷-۱۲۶.

فدرستون، مایک (۱۳۸۲)، «زندگی قهرمانی و زندگی روزمره»، ترجمه‌ی هاله لاجوردی، ارغنون، شماره ۱۹، ۱۵۹-۱۸۶.

کاظمی، عباس (۱۳۹۸)، *امر روزمره در جامعه‌ی پس‌انقلابی*، تهران: نقد فرهنگ.

کاظمی، عباس (۱۳۹۶) *پرسه‌زنی و زندگی روزمره‌ی ایرانی*، تهران: فرهنگ جاوید.

لاجوردی، هاله (۱۳۹۳)، *زندگی روزمره در ایران مدرن با تأمل بر سینمای ایران*، تهران: ثالث.

لطفی، فاطمه (۱۳۹۰)، جشن‌های مذهبی در ساخت رسمی و غیررسمی در ایران، رساله‌ی کارشناسی ارشد دانشگاه تهران.

ماهنامه نسیم بیداری. (۱۳۹۱/۱۱/۱۰)، «رازهای سرزمین من».

محدثی، حسن و الهام قربانی (۱۳۹۶)، *نظریه‌ای در باب دین و شادی؛ دین تاریخی و مهار دوگانه‌ی شادی*، تهران: نقد فرهنگ.

مجله تهران مصور (۱۷ فروردین ۱۳۵۸)، «نخستین سیزده‌بدر انقلاب، باشکوه و پرهیجان».

مظاهری، محسن حسام (۱۴۰۱)، *جشن‌های اسلامی شیعی در ایران بر پایه‌ی گزارش‌های سفرنامه نویسان، مستشرقان و ایران‌شناسان (از دوره‌ی صفوی تا پهلوی اول)*، اصفهان: آرما.

مرکز اسناد انقلاب اسلامی (۱ فروردین ۱۳۹۵)، «بازخوانی پیام‌های نوروزی آیت‌الله خمینی»، کد خبر ۵۶۸

مطهری، مرتضی (۱۳۷۶)، *مجموعه آثار*، جلد ۲۵، تهران: صدرا.

مطهری، مرتضی (۱۳۵۴)، *خدا در زندگی انسان*، موسسه انتشارات صدرا.

میرفتاح، علی (۲۴ اسفند ۱۳۹۵)، روزنامه اعتماد، ستون کرگدن.

ناییل، وی اس (۱۳۹۰)، *انقلاب ایران به روایت ناییل*، ترجمه‌ی بهرننگ رجیبی. پایگاه اینترنتی کتابناک به آدرس <https://ketabnak.com/reader/80647>

هفته نامه چلچراغ (۷ آبان ۱۳۹۵)، «نوار کاست»، شماره‌ی ۶۸۲ به آدرس اینترنتی <https://40cheragh.org>

وبلاگ دهه شصت (۱۳۸۹)، «خاطرات دهه‌ی شصت» به آدرس اینترنتی dahe60a.blogfa.com

وهابی، نسیم (۱۳۹۲) *یادم می‌آید*، پاریس: انتشارات ناکجا.

صفحات اینستاگرامی: dahe 60- dahe 70, Ghadimestan, Aroose Ghadimi

Anguera, M Teresa, Angel Blanco Villasenor, Jose Luis Losada and Pedro Sanchez – Algarra, Revisiting the difference between mixed methods and multimethods: Is it all in the name? (2018), Springer Science.

De Certeau, Michel (1984), *The Practice of Everyday Life*, University of California Press.

Everyday Creativity Conference (2018). The University of Manchester.

Felski, Rita (2000) *The Invention of Everyday Life*, NYU Press.

حیات جشن در زندگی روزمره دهه شصت ایران (فاطمه لطفی و دیگران) ۲۳۷

Highmor, Ben (2017) Cultural Feelings, Mood, Mediation and Cultural Politics, Routledge

Highmor, Ben (2011) Ordinary Lives, Studies in the Everyday, Routledge.

Highmor, Ben (2002) Everyday Life and Cultural Theory, Routledge.

Kasirye, Faiswal(2021)An Overview of Mixed and Multi Method Research, ResearchGate.

Khosravi, Shahram(), Young and Defiant in Tehran, University of Pensilvania Press.

Mike-Meyer, Nanna(2020), Multimethods Qualitative Research, Sage Publication.